

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

K filosofii Václava Bělohradského

Bc. Veronika Mašková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

K filosofii Václava Bělohradského

Bc. Veronika Mašková

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018 .....

Bc. Veronika Mašková

Poděkování

Velmi děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Jaromíru Murgašovi, CSc. za jeho cenné rady, inspiraci, připomínky, trpělivost, metodické vedení diplomové práce a především možnost věnovat studijní pozornost českému prostředí a osobnosti Václava Bělohradského.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 VÁCLAV BĚLOHRADSKÝ – ŽIVOT A HISTORICKÝ KONTEXT ..	8
2 POČÁTKY POLITICKÉHO MYŠLENÍ.....	11
2.1 KRIZE ESCHATOLOGIE NEOSOBNOSTI	11
2.1.1 <i>Neosobnost.....</i>	<i>11</i>
2.1.2 <i>Teorie společenské smlouvy základem.....</i>	<i>15</i>
2.1.3 <i>Jazyk disidenta.....</i>	<i>19</i>
2.1.4 <i>Pojetí legitimacy a legality.....</i>	<i>20</i>
2.1.5 <i>Kritika disidentů .....</i>	<i>22</i>
2.2 PŘIROZENÝ SVĚT JAKO POLITICKÝ PROBLÉM.....	23
2.2.1 <i>Pojetí člověka a kultury .....</i>	<i>24</i>
2.2.2 <i>Politický problém je člověk.....</i>	<i>26</i>
2.2.3 <i>Paralelní polis .....</i>	<i>28</i>
3 ZLATÁ DEVADESÁTÁ.....	30
3.1 KAPITALISMUS A OBČANSKÉ CTNOSTI.....	30
3.1.1 <i>Vůči totalitarismu .....</i>	<i>30</i>
3.1.2 <i>Pilíře demokracie .....</i>	<i>31</i>
3.1.3 <i>(Ne!) Zásahy státu .....</i>	<i>34</i>
3.1.4 <i>Zelená výtka.....</i>	<i>37</i>
3.2 MEZI SVĚTY A MEZISVĚTY	39
3.2.1 <i>Postmodernismus podle Bělohradského.....</i>	<i>39</i>
3.2.2 <i>Verze světa, intelektuál a demokratická společnost .....</i>	<i>42</i>
3.2.3 <i>Rozhovory: demokracie a ekologie.....</i>	<i>46</i>
3.2.4 <i>Rozhovory: demokracie a náboženství .....</i>	<i>47</i>
3.2.5 <i>Rozhovory: k ekonomii .....</i>	<i>48</i>
4 BĚLOHRADSKÝ V NOVÉM TISÍCILETÍ.....	50
4.1 SPOLEČNOST NEVOLNOSTI	50
4.1.1 <i>Zdroje nevolnosti .....</i>	<i>50</i>
4.1.2 <i>Společnost růstu.....</i>	<i>51</i>

4.1.3 „Válka“ se Západem	55
4.1.4 Kritika i v zeleném	56
4.1.5 Člověk (jako masa i jednotlivec).....	57
4.1.6 Disident.....	59
4.2 BĚLOHRADSKÝ DNES – ROZHOVORY, ESEJE, ÚVAHY	60
4.2.1 Obrat k levici	60
4.2.2 (Post)společnost.....	61
4.2.3 O společenstvím evropském.....	64
4.2.4 Širší a širší spektrum zájmů.....	65
ZÁVĚR.....	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70

Úvod

Předkládaná diplomová práce *K filosofii Václava Bělohradského* si klade za cíl představit Václava Bělohradského v kontextu politické filosofie zaměřené na člověka a společnost. Václav Bělohradský ve svém díle reflektuje důležitá aktuální témata a problémy, obzvláště ty, jež jsou spjaté se společností. Bělohradský je totiž filosofem, který se aktuálním tématům věnuje jak teoreticky, tak i prakticky: snaží se odhalit jejich příčiny a upozorňuje na jejich možné důsledky.

V diplomové práci se pokusím o interpretaci jednotlivých děl Václava Bělohradského, přičemž budou vybírána jen témata, které souvisejí s politickou filosofií. Pokusím se ukázat hlavní Bělohradského témata a případnou proměnu v jeho smýšlení o nich. Interpretace jednotlivých děl Bělohradského je v diplomové práci členěna do třech období: počátky politického smýšlení, 90. léta a Bělohradský dnes.

První kapitola této diplomové práce se věnuje Bělohradskému jako člověku a je tedy zaměřená na jeho životopis a historické okolnosti. Druhá kapitola poukáže na prvotní úvahy o společnosti v době komunismu, představí Bělohradského názor na vznik totalitních režimů a roli disidenta a popíše společnost, kterou považuje za nejlepší možnou. Dále pak představí jeho pojetí člověka a kultury. Klíčovými díly jsou zde *Krise eschatologie neosobnosti* a *Přirozený svět jako politický problém*. Třetí kapitola představuje Bělohradského názory po roce 1989. Interpretuje, co říká o totalitním režimu, demokracii, náboženství, roli intelektuála, státu a také o roli trhu. Zde vycházím z děl *Kapitalismus a občanské ctnosti* a *Mezi světy a mezisvěty*. Čtvrtá kapitole je věnována poslednímu knižně vydanému dílu Václava Bělohradského *Společnost nevolnosti*, ve kterém se jeho postoje značně proměňují. Bělohradský se v nich věnuje především negativním dopadům kapitalismu, který proměnil nejen společnost, ale i politickou scénu. V této kapitole představím aktualizovaný názor na současnou společnost, vnímání mezinárodních vztahů a globalizaci z pohledu Bělohradského a také kritiku bývalých disidentů.

V závěru diplomové práce zhodnotím zjištěná stanoviska a pokusím se odpovědět na otázku, zdali je Václav Bělohradský ve své politické filosofii konzistentní.

1 Václav Bělohradský – život a historický kontext

Václav Bělohradský, osobnost, jež se v českém prostředí dostala občanům do povědomí především svými kritickými postoji k politickému dění a snahou prosadit filosofii v běžném životě jedinců, ukázat ji jako praxi, představit ji jako literární žánr, který předává zkušenosti. Je znám především jako liberální filosof, politolog a sociolog, který po svrnutí komunistického režimu v České republice spolupracoval s českými nakladatelstvími a časopisy. Publikoval a poskytoval rozhovory například pro Mladou fontu DNES, Mladý svět, Proglas, Lidové noviny, Reflex a mnohé další. Mnohé z dialogů a příspěvků byly shrnuty a vydány v knižní podobě.

Tento intelektuální myslitel se narodil 17. 1. 1944 v Praze na Vinohradech, odkud se později s rodiči přestěhoval na Žižkov.¹ Na Žižkově prožil své rané chlapectví, na které s láskou vzpomíná: „*Když chodím po Žižkově svého dětství a přimhouřím oči, vidím sám sebe, jak vybíhám, v ruce chleba se sádlem, na ulici, která se hemží dětskými postavami.*“² Otec Václava Bělohradského byl účetním v pivovaru a snil o samostatné kanceláři daňového poradenství. Tento sen se mu kvůli Vítěznému únoru nesplnil, přesto měl pár klientů, které navštěvoval společně se svým synem. Klienti otce často vyprávěli příběhy, se kterými se setkali během války. To přispělo k tomu, že Václav Bělohradský vnímal „*příchod Vítězného února [...] na pozadí ponižování těchto rodinných přátel, brutálního znárodňování jejich podniků a vyvlastňování bytů.*“³ Sám připouští možnost svého ovlivnění těmito zkušenostmi, podvědomě vnímal omezení, která se jejich přátelům děla.⁴

Šedesátá léta, období, v němž Bělohradský dospíval, charakterizuje jako „*prosvítání pravdy v mezerách dobových kulis; na fasádě jednoho pražského činžáku byla namalována velká reklama – bota s nápisem Svit Gottwaldov. Jenže nápis postupně odprýskával a pod ním prosvítal jiný nápis – Baťa.*“⁵ Svou pozornost tehdy obracel především do minulosti, která mu mohla nabídnout mnohem víc než přítomnost. Navštěvoval antikvariáty, které považoval za útočiště, skrýš. V takovýchto skrýších se podle Bělohradského odehrávalo to podstatné, „*tam přežila kulturní kontinuita*

---

¹ PETRUSEK, M. *České sociální vědy v exilu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 22.

² BĚLOHRADSKÝ, V. Místo životopisu (Rozhovor s Barborou Osvaldovou). In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 354.

³ Tamtéž, s. 353.

⁴ Tamtéž, s. 354.

⁵ PETRUSEK, M. *České sociální vědy v exilu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 23.

a elementární lidská důstojnost.“⁶ V tomto prostředí měl možnost setkávat se s lidmi, již sdíleli své vzpomínky nejen na první republiku. Tehdy studoval na univerzitě kombinaci filozofie a českého jazyka, kde se stal posluchačem Patočkových přednášek, jež ho významně ovlivnily ve filozofickém myšlení. V první polovině šedesátých let nabýval zkušenosti se svobodou (svoboda projevu, myšlení, cestování). Poprvé vycestoval se studentskou skupinou pod vedením profesora Milana Sobotky do Vídně, kde získal informace o možnosti obdržet stipendium do Itálie. Stipendium se mu podařilo získat a v lednu roku 1966 vycestoval na tříměsíční studijní pobyt do Janova. Podle slov Bělohradského to bylo jeho „*první setkání s touto podivuhodnou rozporuplnou zemí, kde jsem pak prožil celý svůj ,mužný věk‘.*“⁷

Druhé vycestování do Itálie přišlo o dva roky později, kdy mu přátelé, které získal během prvního pobytu, nabídli nejdříve tříměsíční stipendium, později roční. Počátkem roku 1970 se na cestu vydal a v Itálii pak znovu „zkráceně“ vystudoval. Do oblasti jeho zájmu se dostala především politická sociologie, a proto vydal dílo o největším italském sociologovi Vilfredu Paretovi. To přineslo Bělohradskému úspěch, díky kterému mohl začít přednášet.⁸ V té době v Itálii probíhala silná ekonomická krize, jejíž dopad zakusil jakožto zaměstnanec veřejného sektoru i Bělohradský. Bídu zažíval společně se svou ženou až do roku 1977, kdy se jí podařilo získat dobře platově ohodnocenou práci.⁹ Na univerzitě v Janově přednášel Bělohradský až do roku 1989 a v roce 1990 se stal profesorem v Praze a Terstu, přičemž zůstal zaměřen na oblast politické sociologie.¹⁰

Počátkem devadesátých let navázal krátkou spoluprací s Václavem Klausem, od kterého mu přišla nabídka spolupráce na sepsání ideového prohlášení ODS.¹¹ Tím, že nabídku přijal, do jisté míry Bělohradský prokazuje své liberální stanovisko. K tomuto období se sám vyjadřuje v jednom z rozhovorů, kde říká: „*[...] v české kultuře vždy řádilo mýtotvorné libido. I já jsem obětí, a tak mně byla nalepena nálepka ,měl blízko k zakladatelům ODS‘ nebo ,podporoval Václava Klause‘ a podobně. Je to pravda samozřejmě jen v omezeném smyslu. [...] Po roce 1995 se ODS hluboce proměnila, odešel Zieleniec a jiní přišli. Na můj vkus to byli lidé příliš jednostranní a příliš svázáni s utilitaristicky pěstovaným kultem Václava Klause. ODS se prudce začala přeměňovat*

---

⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Místo životopisu (Rozhovor s Barborou Osvaldovou). In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 355.

⁷ Tamtéž, s. 357.

⁸ Tamtéž, s. 357-360.

⁹ PETRUSEK, M. *České sociální vědy v exilu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, s. 24.

¹⁰ Tamtéž, s. 24.

¹¹ PEČINKA, B. Václav Bělohradský: života bído, tady mě máš. *Czsk.net* [online]. 2008 [cit. 2018-03-03].

v síť lobbujících koordinovaných skupin a tento vývoj byl překryt hodně ošoupaným pozlátkem ‚liberálních‘ frází.“¹²

V druhé polovině devadesátých let „přijal nabídku místopředsedy vlády Vladimíra Špidly a účastní se oponentních seminářů k vládnímu dokumentu *Strategie rozvoje ČR do roku 2015. Pravidelně píše do literární přílohy Práva a vyzývá českou levici, aby přestala být konformní vůči globalizujícímu se kapitalismu, který se rychle fašizuje.*“¹³

Dnes Václav Bělohradský působí akademicky jak v Itálii, tak u nás, přičemž se zapojuje aktivně do veřejného dění, publikuje svá díla, píše články, eseje i komentáře, vystupuje v televizních a rozhlasových debatách a aktivně se snaží o účast na politickém životě, což dokazuje například i jeho kandidatura za Italskou liberální stranu či kandidatura v České republice do Senátu v roce 2016. Největší motivací, která Bělohradského k takovým to krokům vede, je dle jeho slov snaha mít „*odstup od akademických sekt.*“¹⁴

---

¹² HVÍŽĎALA, K. *Vzpoury II: rozhovory*. Praha: Galén, 2012, s. 121-122.

¹³ PEČINKA, B. Václav Bělohradský: života bído, tady mě máš. *Czsk.net* [online]. 2008 [cit. 2018-03-03].

¹⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Co má smysl nelze uhlídat. Rozhovor s Marekm Wollnerem. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 42.

2 Počátky politického myšlení

2.1 Krize eschatologie neosobnosti

Dílo, které Bělohradského snad nejvíce proslavilo, *Krize eschatologie neosobnosti*, vzniklo počátkem osmdesátých let. Ovlivnilo nejen Václava Havla, ale také tehdejší uměleckou scénu, například Karla Steigerwalda, který přetiskoval texty Václava Bělohradského do programů Divadla Na Zábradlí. Václav Bělohradský tímto dílem reaguje na Patočkovy *Kacířské eseje o filosofii dějin* a také na tehdejší československou politickou situaci. Představuje zde principy, které zásadně ovlivňují vývoj státu a demokracie samotné. Je zřejmé, že Bělohradský z Patočky vychází a snaží se jeho myšlenky rozvinout. Za charakteristický rys tehdejší doby považuje „banalizaci lidského vědomí“, což znamená, že legitimnost se ocitá v rukou byrokratických aparátů a naše vlastní, morální a etické hledisko jde stranou. Jde o jisté „zneosobnění“ člověka. Jedná se o následek evropské krize rozumu, kterou se již zabývali Edmund Husserl, Martin Heidegger či právě Jan Patočka.

2.1.1 Neosobnost

Technické a státní byrokracií posvěcené vraždění milionů nevinných lidí – tímto tématem autor otevírá své úvahy. Holocaustem, který se odehrál ve dvacátém století. Na příkladu Adolfa Eichmanna, který údajně proti Židům zášť nechoval a žádnému z nich osobně neublížil, či Solženicynově díle *Souostroví Gulag* ukazuje, že takového zla by nebylo, pokud by byrokracie nebyla tak propracovaná.

Václav Bělohradský zde vychází z Jana Patočky, který upozorňoval na negativní dopady modernity (nejen) na člověka. Například ve své eseji *Je technická civilizace úpadková, a proč?* napsal, že: „*Mohutný růst průmyslové civilizace zdá se být tendencí, kterou nedovedou zadržet žádné obtíže vnější ani vnitřní. [...] vnitřní překážky, které vyplývají z toho, jak tato civilizace působí na povahu lidské bytosti jako takové, a jež se projevují v oněch hekatombách (vlastně myriatombách), kterým ona ‚prehistorie‘ nezná rovna – se zatím zřetelněji historicky projeví jen jako podnět hledat a nalézat co možná rychlé zapomenutí v dalším vystupňování jejich výkonů.*“¹⁵

---

¹⁵ PATOČKA, J. Je technická civilizace úpadková, a proč?. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin; Péče o duši III*, s. 98-99.

Zlo minulého století označuje Václav Bělohradský za „moderní“ a je dle něj „*zvláštní transformací neosobnosti, na níž se zakládá fungování moderního státu: tato neosobnost je základní normou funkcionářské etiky a racionálnosti.*“¹⁶

Co ovšem představuje termín „neosobnost“ v pojetí Václava Bělohradského? Nelze jej chápat jako opak termínu „osobnost“. Osobnost je nejčastěji definována z psychologického hlediska, které bylo rozvinuto v novověku. „*Jedná se o člověka ve své jedinečnosti, tj. rozumné, sebevědomé (já), svobodné a mravně zodpovědné individuum.*“¹⁷ Osobností je (dnes) každý člověk, který se narodí do společnosti, v níž nadále žije. Neosobností ovšem není myšlen člověk, který by byl nesvéprávný nebo člověk, co žije na samotě. Neosobnost je spíše vlastnost či charakteristický rys, který člověk může (ale nemusí!) nabýt díky rozvinuté byrokracii a pokročilé technologii. Jde především o jednání člověka, který se rozhoduje bez mravního a etického hlediska.

S „neosobností“ úzce souvisí termín „banálnost“, lépe řečeno z „banálnosti“ vyplývá „neosobnost“. Termín „banálnost“ Bělohradský blíže vysvětluje také v eseji *Kritika banálního zla (1977)*, kterou nalezneme v díle *Přirozený svět jako politický problém*. Zde Bělohradský aktivně využívá příklad Adolfa Eichmanna a též přejímá postoj autorky pojmu, Hannah Arendtové. „*H. Arendtová pojímá banálnost jako organizované odpoutání lidských činů od jejich subjektivního významu, od jejich prožitkového obsahu, a tedy od jejich subjektivnosti. Člověk je tak uzavřen těm významům, které se rodí z konkrétní komunikace s druhým člověkem a z konfliktů s ním, protože každá komunikace je také konfliktem s alternativním hlediskem, jehož je druhý člověk nositelem.*“¹⁸ Adolfu Eichmannovi byrokratický jazyk, plnění rozkazů a vlastní neautonomie dovolily páchat zločiny, které si sám ani neuvědomoval. Právě z takového banálního zla vzniká neosobnost.

Tato neosobnost je autorem vnímána jako základ moderních politických systémů, které se vyznačují centralismem a využívají neosobnost k proměnám společenských struktur. Představitelé státních orgánů či státu samotného považují neosobnost za rozumnou a také ji tak prosazují. Umělé vytváření analogie mezi neosobností a rozumností označuje Bělohradský za „eschatologii neosobnosti“, která vytlačuje z politické sféry náboženský a mravní základ. Náboženské a mravní otázky byly vždy

---

¹⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 5.

¹⁷ BAKEŠOVÁ, A. *Filosofický slovník* [s použitím podkladů všeobecné encyklopedie Universum sestavila Alena Bakešová]. Praha: Knižní klub, Universum, 2009, s. 249.

¹⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 30.

v centru zájmu mnoha myslitelů, kteří uvažovali nejen o státu, ale také například o společenství. Autor si při poukázání na důležitost etiky jako příklad vybral myslitele Tomáše Garrigua Masaryka, a to pravděpodobně z důvodu, že v českém prostředí je dodnes vnímán jako silná morální autorita. Masaryk pokládal mravnost za základ humanismu i politiky, jak se lze dočíst například v díle *Ideály humanitní*: „všechno politické úsilí koneckonců vychází z mravního úsudku“¹⁹ či „všechna politika se na mravnosti zakládá a mravnost na vyšším stupni vývoje je podstatnou částí náboženství, politika nutně měla vždy náboženský ráz, respektive poměr státu a politiky k církvi byl vždycky také náboženství.“²⁰

Moderní člověk se s „neosobností“ velmi rychle identifikoval a tím opustil dlouhou tradici mravnosti a vlastní svědomí. Uspokojil se s tezí „zákon je zákon“ a dal politické sféře „nevinnou moc“, do které nezasahuje individualismus ani svědomí. Ovšem našli se jedinci, skupiny i organizace, kteří s tímto modelem nesouhlasili. Mezi odpůrce „eschatologie neosobnosti“ patří především disidenti, což jsou ti, již navracejí politické sféře svědomí, hájí svobodný prostor člověka a formují politiku novou (např. Charta 77). Svou kritikou znovuotevřeli otázky přirozenosti, přirozeného světa, přirozenosti člověka a jeho přirozených práv, tedy otázky, které nebyly dořešené. Následkem pak je krize evropského rozumu.

Pojem disident a jeho vnímání je velmi obsáhlé. Především v letech 1948 až 1990 byl disident vykládán zahraničními médii jako politický aktivista, který byl na straně opozice a jehož myšlení bylo politickou doktrínou.²¹ Proto je důležité, jakou roli tomuto pojmu připisuje Václav Bělohradský. Píše, že „disidentství vnáší do společnosti antiapologetické vědomí tím, že vydává svědectví o rozdílu mezi legalitou a legitimostí. [...] disident svým svědectvím obnovuje vždy znovu distanci mezi ‚tím lepším v životě‘ a jakoukoli jeho reprezentací. [...] Disident vydává svědectví, že smysl je něco jiného než hodnota, že smysl není ani cílem, ani hodnotou, že je to něco, co nelze uskutečnit, jen se s tím setkat a chvíli setrvat v jeho světle.“²² Disident je v pojetí Václava Bělohradského někdo, kdo upozorňuje na existenci alternativ a plurality (nejen) ve vládě. Nejedná se o člena opozice, který by pouze vyměnil jeden politický systém za druhý, aniž by byla odstraněna negativa (např. neuznání lidských práv a svobod). S tímto postojem

---

¹⁹ MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990, s. 103.

²⁰ Tamtéž, s. 107.

²¹ HYBLER, M. Disidentní myšlení. In: *Hostina*. Toronto: Filosofický sborník, 1989, s. 59.

²² BĚLOHRADSKÝ, V. Disidenti – pokus o definici. *Novinky.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-03-03].

koresponduje i postoj valné většiny českých myslitelů, například Erazima Koháka, který napsal, že „*náš exil a disident byli především potvrzením naší humanity, soužití v úctě a v dobré vůli.*“²³

Kdy se ale tento trend opouštění jednoho z jednoznačných znaků lidskosti objevil? Bělohradský jako odpověď vidí šestnácté století, stejně tak jako Patočka, který píše: „*velikým přelomem v západoevropském životě zdá se být 16. století. Od té doby proti tématu starosti o duši vystupuje do popředí jiné téma, které se zmocňuje oblasti za oblastí, politiky, ekonomie, víry a vědění, a přetváří je podle nového stylu.*“²⁴

V šestnáctém století se totiž objevila silná tendence objektivismu. Člověk se odpoutal od prožitkové skutečnosti, zanechal ji za sebou jako „něco jen subjektivního“ a vložil důvěru do vědy a objektivity. Náboženství se stalo v oblasti politiky nežádoucím. Vědění se stalo disciplínou, neboli „*ukázněním, podmaněním přirozeného světa*“.²⁵ Zároveň vznikly dva nové obory: galileovská přírodověda a Machiavelliho státověda, které tento objektivní svět (svět měření, logických postupů atd.) prohlubují. Podle Václava Bělohradského jsou pak celé moderní dějiny jen rozvojem těchto dvou disciplín. Vědecká objektivita pronikla do běžného života jedince a transformovala jej. Disciplíny, které byly dříve využívány jen v oblasti dokonalých nebeských těles, nyní pronikají i do každodenního života. Co se týče přírodovědy, proniká především svými technikami. Státověda zas opouští náboženství a mravnost, jejím cílem je moc a rozvoj, ke kterému má vést rozumný panovník.²⁶ Václav Bělohradský odkazuje na Machiavelliho (1469–1527) a jeho dílo *Vladař (1513)*. V tomto díle Machiavelli jasně oddělil politické problémy od náboženství a morálky, výkonnou moc vložil do rukou vládce (popřípadě ji částečně přenesl do rukou aristokracie) a politiku definoval jako oblast, ve které vládnou peníze a moc. Nikoli morálka a ideály. Machiavelli totiž proti tradičnímu pojetí morálky staví svoji „filosofii nutnosti“. Přeměnil tím dosavadní chápání pojmu *virtú* (souhrn vlastností, které by měl Machiavelliho panovník mít), a tím vytvořil novou vlastní „morálku“.²⁷

Následkem neustálého zvědečt'ování a objektivizování se přirozený svět začal zmenšovat. Moderní dějiny se staly dějinami zápolení přírody a státu, přičemž do nich

---

²³ KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii*. Praha: Slon, 1997, s. 16.

²⁴ PATOČKA, J. Evropa a evropské dědictví do konce 19. století. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin; Péče o duši III*, s. 88.

²⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 8.

²⁶ Tamtéž, s. 9-12.

²⁷ SKINNER, Q. *Machiavelli*. Praha: Odeon argo, 1995, s. 47–48.

nebyl a není zahrnut člověk jako takový. Důsledek růstu legality je podle Václava Bělohradského především vznik totalitních tendencí. Stát získal moc, která je „nevinná“, protože je objektivní a hlavně neosobní. Nezahrnuje individuální přístup ani soucitnost.

„Myslím tím politickou moc, která se staví mimo dobro a zlo a která pro sebe vyžaduje permanentní nevinnost, protože je nad obyčejným lidským rozumem; revoluce a revoluční politická teorie je příkladem takového hledání nevinné moci. Proletariát nastoluje moc (diktaturu), která zůstává nevinná, cokoli činí, protože přinese svobodu všem; strana má vždycky pravdu i ve svých omylech, protože ve svých činech se inspiruje vyšší pravdou, než je osobní názor (opinio).“²⁸

2.1.2 Teorie společenské smlouvy základem

Machiavelli byl jedním z prvních myslitelů, kteří oddělili moc státu od náboženství a morálky. Ovšem moderní evropský stát, „*kteřý se zrodil z nezbytnosti překonat náboženské války,*“²⁹ přichází především s prvním z teoretiků společenské smlouvy, s Thomasem Hobbesem.

Thomas Hobbes (1588–1679)³⁰ ve svém díle *Leviathan (1651)* představil teorii společenské smlouvy. V tomto díle rozvinul své myšlenky, které již zčásti prezentoval ve svém textu *O občanu*. Jedná se především o úvahy o přirozenosti člověka, nedělitelnosti moci a roli panovníka jako suveréna. Lidé ze strachu o svou vlastní existenci (odtud také teze „*homo homini lupus est*“) přenesou moc formulovat a vykonávat zákony na panovníka a zavážou se poslušností vůči těmto zákonům. Na oplátku jim panovník zaručí bezpečí.³¹ Tímto se občané vzdali svých mravních názorů a přesvědčení, legalita splýnula s legitimitou, stát byl zbaven náboženského vlivu a zrodila se „nevinná moc“, jak ji chápe Václav Bělohradský. „*Tato redukce svědomí na něco jen soukromého je racionální*

---

²⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 29.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Anglický filosof žijící ve francouzském exilu, jež vytvářel své dílo v době, kdy v Anglii probíhala občanská válka. Na jedné straně parlamentaristé, na druhé straně příznivci monarchie, krále a katolicismu. Král Karel I. měl jisté sklony k absolutismu, s čímž nesouhlasil parlament a Karlovy snahy o vybírání daní bez souhlasu parlamentu vyvolaly silnou opozici v kruzích šlechty a měšťanstva. Karel zasedání parlamentu rozpouštěl a 11 let ho ani nesvolal. Donutila ho až finanční stránka, kvůli čemuž se vůči němu vytvořila reálná opozice. Přestože bylo dosaženo kompromisu, spory nadále pokračovaly a vyvrcholily rozhodnutím krále o zatčení pěti členů parlamentu. Nepokoje nakonec vedly k procesu a popravě Karla I. Stuartovce (1649), monarchie byla svržena a nahrazena republikou. Ta se ovšem vyznačovala svou nestabilitou.

³¹ STULÍK, O. *Dějiny evropských politických teorií*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016, s. 110-113.

*podmínkou vzniku státu, a tedy občanského smíru. [...] Absolutismus je teorie permanentně nevinné moci.*³²

Opozice k absolutismu se vytvořila až v osvícenství, kdy se politika a morálka staly společným základem. Bělohradský zde vychází z dalšího teoretika společenské smlouvy Jeana Jacquese Rousseaua (1712–1778) a jeho díla *O společenské smlouvě*. Nevinná moc se proměnila v provinilou moc před člověkem. Dualismus mezi člověkem a panovníkem „*může být překonán jen v takovém státě, v němž je moc výrazem mravnosti. Politické rozhodnutí je nyní pojímáno jako rozsudek mravního tribunálu.*“³³ Etika je podle Rousseaua samozřejmostí a člověk je člověkem právě ve společenství.³⁴ To je začátek formování demokracie, který směřoval dvěma proudy: prvním byla totalitní demokracie, druhým demokracie liberální.

Totalitní demokracie je založená na myšlence obecné vůle. Myšlenka obecné vůle u Rousseaua je ale komplikovaná a často interpretovaná různými způsoby. Obecnou vůli interpretuje například také jeden ze současníků Bělohradského Erazim Kohák jako sdílení stejného názoru na to, co je správné a co špatné z morálního hlediska.³⁵ Ovšem podle Bělohradského směřuje i tak k diktatuře, v níž vládou osvícení neboli ti, kteří rozumí příkazům obecné vůle. Takovýto systém přirovnává k diktatuře ideologické, kde „*se moc obrací spíše k svědomí než k jednání lidí. Podstatou politiky se tak stává prosazování fiktivní jednoty přesvědčení a jednání, odkaz na obecnou vůli, která diktuje vládci jeho rozhodnutí, jako tribunál vydává své příkazy.*“³⁶ Tento systém vyúsťuje do revolučního státu, ve kterém je zrušena rozdílnost mezi legalitou a legitimitou, který se vyznačuje ideologičností, jež je považována za vědeckou, a který využívá teror. Proto ho nelze vnímat jako reprezentativní demokracii. A jako každý stát i tento se snaží být moderní a nezaostalý. Postupně se přesunuje do středu modernizace a bere na sebe úkoly rozvoje. Tím ale získává „nevinnou“ moc, která je odvozena z racionality a vědeckosti ideologie. „*Před imperativem modernizace každá mravní nebo náboženská kritika je vydávána jen za subjektivní, lokální, osobní přesvědčení, které stojí vně objektivní skutečnosti dějin nebo státu atd.*“³⁷ Techničnost a modernizace tedy dávají státu moc absolutistickou, čímž se ale objevuje i moc „nevinná“.

---

³² BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 30.

³³ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 31.

³⁴ KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon, 2004, s. 28-30.

³⁵ Tamtéž, s. 31.

³⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 31.

³⁷ Tamtéž, s. 32.

Nyní by se mohlo zdát, že východiskem, jak se vyhnout vzniku a působení „nevinné“ moci, je liberální demokracie. Zde je stát vystavěn vyloženě na preferencích jednotlivců a i u jednotlivých institucí můžeme vysledovat vůli jednotlivce. Václav Bělohradský ovšem ukazuje, že ani s ní to není příliš jednoduché. Spatřuje v ní dva základní problémy: „1) každé politické rozhodnutí zahrnuje celou kolektivitu, a tedy přináší s sebou riziko, že zájmy jednotlivců budou poškozeny; toto nebezpečí je tím větší, čím menší je počet těch, kteří politicky rozhodují. [...] 2) Ideálem demokratické kontroly politického rozhodování by byla účast všech jednotlivců na každém specifickém rozhodnutí, ale tento ideál je neúnosný, poněvadž by si vyžádal nesmírné náklady.“³⁸

Liberální demokracie tedy musí neustále sledovat vztah těchto dvou problémů a nalézat ideální hranici, tzn. hranici, kde náklady značně nepřevyšují rizika a naopak. Nejvhodnějším řešením je přenesená moc na zastupitele. Ovšem zastupitel si svou roli rychle osvojí, musí řešit komplikovanější politická rozhodnutí, stává se odborníkem na problematiku, a tím se i komplikuje kontrola jeho moci občany: „Jenže politická reprezentace předpokládala původně absolutní přístupnost zastupitele kontrole zdola. Tato iluze se stále více hroutí: vzniká politická oligarchie, která ve skutečnosti je schopna sama zásadně ovlivňovat vůli svých voličů. Dochází zde k technizaci politiky převracející strukturu reprezentativnosti.“³⁹ Bělohradský si tedy velmi dobře uvědomuje rizika, která mohou vzniknout.

Obě možnosti podle Bělohradského tak v sobě zahrnují postupnou ztrátu kontroly moci státu občany. V totalitární demokracii je stát v roli ideového tvůrce a v liberální demokracii politické strany a zastupitelé převažují nad občany jako ti racionálnější. Technizace je základem moderního státu – stát díky ní získává převahu a opět se otevírá prostor pro nevinnou moc. Přesto je však vhodnější liberální demokracie, protože je založena právě na individualismu. Teorie společenské smlouvy, jak jsme si mohli povšimnout, je Bělohradským chápána vývojově.

Technizace politiky (a tedy moderního státu) spočívá v pohlcení legitimitou legalitou (neboli jak píše Bělohradský „pohlčení svědomí institucemi“). Tím je oslabeno i osobní svědomí, na kterém by právě stát měl fungovat. Problematika nevinné moci se tedy nijak zvláště neproměnila a dějinami se „táhne“ dál. Přítomnost osobního svědomí ve státě požadoval podle Bělohradského i Masaryk. Při osvětlování Masarykova „boje o náboženství“ Bělohradský poukazuje, že vnímal demokracii jako možnost kontroly

---

³⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 33.

³⁹ Tamtéž, s. 34.

institucí z hlediska hodnot. Osobní vědomí mu je základem, ze kterého vyrůstají hodnoty, které nelze převést na instituce.

Racionalizace je v pojetí Bělohradského ústředním procesem ve vývoji moderního státu. Díky ní byrokracie prorůstá veškeré sféry lidského života. Tudiž socialismus, který se objevil v 19. století, není novým směrem, ale jen určitou modifikací, která je ještě rozsáhlejší, protože zahrnuje více pozornosti státu a více cílů. Státní orgány jsou pak zneosobněním autority, protože maximalizují rozestup mezi osobním svědomím a funkcí. Stát je opět „mimo dobro a zlo“ a neosobnost je požadavkem funkcionářů. „Weber používá výrazu *objektivita pro soubor kritérií, kterých užívá funkcionář pro svou definici skutečnosti. Státní aparát neustále produkuje objektivitu, tj. skutečnost definovanou aparát; objektivita je výsledkem schopnosti funkcionářů jednat podle kritérií neosobních, nad obyčejným rozumem mimo subjektivní dobro a zlo.*“^{40,41} To znamená, že mezilidské vztahy, vztahy k druhým osobám nesmí ovlivňovat objektivní rozhodnutí státních činitelů. Je zde sebrána možnost přesvědčení druhé osoby a rozhodnutí funkcionářů lze posuzovat jen z pohledu státního zájmu. Stát si podřídil člověka a stejně tak podřídil jeho osobní, skutečný svět světu objektivnímu, přičemž aktivně využil techničnosti: „*A toto podřízení vzalo na sebe technickou formu, formu neosobních zákonů.*“⁴²

V Bělohradského pojetí státu můžeme sledovat myšlenku, že vývoj státu směřuje k destruktivitě samotného lidského vědomí, které by zasahovalo do politiky. Namísto navrácení svědomí do politiky je trend neosobnosti rozšiřován. Nabírá na síle, která způsobila jednu z největších genocid v historii lidstva. Občané, ať už kvůli náboženským válkám, občanským válkám či bezpečnosti, dovolili vybudování neutrálního státu. S touto myšlenkou souhlasí i Václav Havel. Bělohradský a Havel na sebe často vzájemně reagují, z čehož plyne i jisté vzájemné ovlivnění. Havel v jedné ze svých esejí právě v návaznosti na Bělohradského napsal, že evropská krize je jen předvojem krize celoplanetární.⁴³

---

⁴⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 36.

⁴¹ Bělohradský využívá terminologie Maxe Webera. Max Weber ve své přednášce *Věda jako povolání a Politika jako povolání* totiž popsal proces racionalizace a technizace sociálního života jako růst odborného vědění, které je základem moderního státu. Byl také jedním z myslitelů, kteří respektovali vztah mezi legitimitou a legalitou. Pro srovnání mezi takovými mysliteli nelze řadit například Carla Smitta. Dostupné z WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikomenh, 2009, s. 108–133; s. 243–294.

⁴² BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 37.

⁴³ HAVEL, V. *Politika a svědomí*. In: HAVEL, V. a J. ŠULC. *Eseje a jiné texty z let 1970–1989; Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999, s. 431..

„*Eschatologie neosobnosti se tak stává eschatologií nevinné moci, tj. moci, která čerpá svou nevinnost ze své technické neutralnosti: jedině tato moc může spojit lidstvo v celek a zaručit obecný mír. Finální stadium této eschatologie je pak různě nazýváno např. socialismus, demokracie, post-industriální společnost, racionální společnost atd. Všechny současné politické filosofie jsou prostoupeny touto eschatologií neosobnosti, jsou extrémní výraz nihilismu, který se ukrývá v objektivismu.*“⁴⁴

To však neznamená, že by byl člověk nadobro ztracen. Jak jsme mohli vidět výše, za vhodnější variantu politického systému považuje Bělohradský liberální demokracii. Ta, i přes svá rizika, připouští kontrolu a navrácí člověka zpět do přirozeného světa. Cestu návratu pak (v případě Československa) ukazují ti, již přirozený svět vnímají a žijí v něm.

2.1.3 Jazyk disidenta

„*Obecná redukce politiky na techniku, legitimnosti na legalitu, vede k banalizaci kultury, protože všechny významy a symboly jsou stále úžeji agregovány institučními aparáty. Odtud spor současné politické vědy a jejího objektivismu s moralismem disidentů.*“⁴⁵

Banalizace vědomí znamená pro Bělohradského redukcí legitimnosti, tedy redukcí osobního vědomí, názoru, cítění, přirozeného světa na subjektivní záležitost, přičemž zákon je převeden na technickou záležitost aparátů. Jedná se o takové vědomí, které nebylo ve styku s lidskou zkušeností, čímž se ocitá na neutrální půdě. Technika se stala nedílnou součástí státu, politiky a objektivismu. To je to, co je hlavním předmětem kritiky Václava Bělohradského a vůči čemu má vystupovat disident. „*Disidentská kritika je kritikou objektivismu,*“⁴⁶ především pak západního objektivismu, komunismu. Disidenti mají navracet politice svědomí, nebát se použít neobjektivní jazyk, tedy mluvit v politice o etice, o pojmech dobra a zla.

Typickým příkladem je dílo Václava Havla *Moc bezmocných*, na které odkazuje i Bělohradský. Václav Havel byl také jedním z domácích disidentů, jehož vliv na budoucí politiku je nepopíratelný. V politické eseji *Moc bezmocných* přibližuje Havel tehdejší režim Československa za pomoci metafory zelináře. Definuje pojmy jako diktatura, posttotalismus, ideologie, opozice, disident a mnohé další. Zároveň zvažuje možnosti, jak nepřispívat k prosperitě totalitní vlády, jak se jí postavit. Ve své úvaze dochází k závěru,

---

⁴⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 37.

⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

⁴⁶ Tamtéž, s. 39.

že východiskem může být „život v pravdě“, přičemž neopomíná sdělit následky, které to může mít. „*Pokus našeho zelináře o „život v pravdě“ se může omezit na to, že zelinář určité věci prostě nedělá: nedává za okna vlajky jen proto, aby ho domovník neudal; nechodí k volbám, které nepovažuje za volby; neskrývá před svými nadřízenými své názory. Jeho pokus tedy může zůstat u „pouhého“ odepření vyhovět některým nárokům systému (což ovšem není málo!).*“⁴⁷ Každý člověk podle Havla alespoň trochu touží po životu v pravdě a právě tuto touhu definuje jako skrytou sféru, sféru, která byla odsunuta životem ve lži. Tento život ve lži se udržuje jakýmsi „samopohybem“: člověk, který přijímá rituály, je svým přijetím i vytváří, udržuje, a tím k tomu zavazuje i druhé (ukazuje, že se to tak dělat má).

Na etickou stránku fenomenologie upozornil Jan Patočka, když vyvodil zásadní mravní důsledky z Husserlovy kritiky objektivismu. S jeho názory souhlasí i Václav Bělohradský. Pokud je objektivní vědění založené na banalizovaném vědomí (oproštěné od přirozeného světa), je destruktivní. A „*dokud nebude vyjasněn tento základ každého pojmu, jeho konstitutivní vazba na prožitek daný v první osobě, evropská civilizace se nebude moci považovat za civilizaci univerzálně racionální.*“⁴⁸ S touto myšlenkou pracují i disidenti či z ní vycházejí. Proto při kritice objektivismu používají jazyk, který vyplývá z jejich života, z jejich životních zkušeností, z přirozeného světa. Odmítají koncepci státu, která umožňuje nalézt definitivní řešení vyloučením člověka (a jeho světa), dokonalou technikou a vytvořením člověka nového na objektivních principech. Takovéto technické pojetí politiky, proti kterému je třeba bojovat, předpověděl Machiavelli a vyúsťuje v Hegelově a Marxově filosofii dějin.⁴⁹

2.1.4 Pojetí legitimacy a legality

Z doposud předkládané interpretace lze vyzdvihnout jeden aspekt, na který Bělohradský celou dobu upozorňuje: lidské svědomí nelze redukovat na žádné instituce či aparáty. Díky tomu je v dějinách neustále přítomno napětí mezi legitimitou a legalitou (diarchie vědomí a institucí). Evropské dědictví tím pádem zahrnuje fakt, že „*legitimita institucí nemůže být odvozena z těchto institucí samotných.*“⁵⁰ Bělohradský vztah, napětí a vzájemnou závislost institucí a vědomí považuje za základní rys evropského dědictví.

---

⁴⁷ HAVEL, V. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 38.

⁴⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 41.

⁴⁹ Tamtéž, s. 41-44.

⁵⁰ Tamtéž, s. 44.

Totalitní systémy pak považuje za systémy, které se snaží tuto diarchii zničit. Snaží se o legitimitu, která však vyplývá z institucí samých, z jejich „dokonalosti“, z ideje lepší společnosti. Takováto společnost pak nepřipouští žádný konflikt mezi legalitou a legitimitou a „*stát je pojímán organicky, tj. jako nástroj neustálé modifikace přirozeného rozumu, obecného smyslu, zatímco organický intelektuál je kulturní operátor podřizující každou svou akci dějinnému projektu organického státu.*“⁵¹ Pokud by tato diarchie byla anulována, přestal by existovat i dějinný člověk, jeho psýché, která se prosazuje jako síla v dějinách. Pro Bělohradského je evropská krize civilizace vlastně krizí vztahu, či spíše napětí mezi legalitou a legitimitou. Krizí vědomí a institucí. Krizí, ve které tento vztah mizí.

V rámci krize diarchie definuje Bělohradský dva pojmy: revoluci a vzpouru. Revoluci považuje za prvek, který má ničivý dopad na diarchii. Za podstatu revoluce považuje růst státní moci, především pak takové, která je centralistická. Neosobnost, jak bylo ukázáno výše, se objevuje s modernitou a vyúsťuje v revoluci, protože umožňuje růst státní moci. Jako protiklad k revoluci staví pojem vzpoury, který naopak definuje „*jako každé hnutí, jehož cílem je znovuustavení diarchie. Vzpoura je vždy motivována svědomím v tomto obecném smyslu slova.*“⁵² Tomuto odpovídá právě působení Charty 77 v tehdejší Československu. „*CHARTA 77 je volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různých víry a různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě.*“⁵³

Revoluce si podle Bělohradského klade za cíl vytvořit totalitní stát, v němž nebude prostor pro jakoukoliv diarchii. V pojetí autora vlastně neexistuje revoluce, která by nesměřovala k nastolení totality, z čehož tedy vyplývá i požadavek neustálého „disidentství“ (ve smyslu vzpoury). Bělohradský se snaží nalézt ideální obnovu diarchie, ideální ve smyslu, že ani jeden ze dvou hráčů (ani legitimita, ani legalita) nebudou v ohrožení vymizení. Evropská krize spočívá právě v tomto ohrožení.

Je zřejmé, že pro Bělohradského je legitimita odrazem lidského svědomí, je to jakási „víra“, kterou můžeme nalézt v ideji společenství občanů.

---

⁵¹ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 46.

⁵² Tamtéž, s. 49.

⁵³ PREČAN, V. *CHARTA 77 1977–1989 (Od morální k demokratické revoluci, Dokumentace)*. Bratislava: Čs. Středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a ARCHA, 1990, s. 12.

Legitimita se může jevit jako slabší „hráč“, ale Bělohradský předkládá tři historické aspekty, díky kterým ji nikdy nelze ztotožnit s legalitou.

Prvním je evidence jakožto regulující princip jednání a společenství, který pochází již od Sokrata. „*Sokrates definuje svobodu jako možnost jednat podle své přirozenosti. Tímto porozuměním slovu se člověk stává členem společenství rozumných lidí spojených právě svazkem rozumu, a ne nějakou vnější silou.*“⁵⁴ Jednání dle rozumu pak Bělohradský považuje za jednání svobodné.

Druhým je křesťanská zkušenost odbožštěného světa a institucí: „*Žádný křesťanský panovník se nemůže vyhlásit Bohem, žádná instituce, žádná politická moc nemůže legitimně vyžadovat pro sebe božskost.*“⁵⁵ Křesťanská tradice dala člověku a jeho psyché autonomnost, víra pak tedy zaručuje legitimnost kritiky moci. Vzniklé instituce tak mají v „opozici“ moc lidského svědomí.

Je zřejmé, že v těchto prvních dvou případech Bělohradský vychází z Husserla a Patočky. Ovšem třetí je mimo jejich rámec. V tom směřuje k náboženské či antropologické filosofii. Za třetí aspekt Bělohradský totiž považuje sympatii k druhému člověku: „*Tato sympatie, tj. přirozené porozumění prožitkům druhého člověka, musí být pochopeno jako etická norma; jednání, které vychází z absence druhých ve světě, nemůže být nikdy nelegitimní.*“⁵⁶

„*Pokud legitimnost tedy čerpá svou neredukovatelnost z těchto tří historických zdrojů, eschatologie neosobnosti znamená radikální oslabení legitimnosti vzhledem k legálnosti, které pak vyplývá z objektivistické redukce přirozeného světa daného v osobních prožitcích na ,neskutečnost.*“⁵⁷

Diarchickou strukturu považuje Bělohradský za základní rys evropské civilizace, krizi západní společnosti pak definuje jako banalizaci. Ta ničí „strany“ diarchie tím, že redukuje technikou oba její póly: legitimitu na psychologii a legalitu na aparát. Disident je pak ten, kdo na tuto nezrušitelnost upozorňuje, kdo tuto banalizaci kritizuje.

2.1.5 Kritika disidentů

Kritika procesu banalizace má podle Bělohradského tři základní okruhy, ve kterých disidenti nacházejí jednotu. První klíčové téma je „*o obnovení lidských vztahů*“

---

⁵⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 51.

⁵⁵ Tamtéž, s. 52.

⁵⁶ Tamtéž, s. 53.

⁵⁷ Tamtéž, s. 54.

založených na neredukovatelné převaze legitimity nad legálností“,⁵⁸ jež můžeme s nadsázkou označit jako boj o občanská práva. Sem můžeme opět zařadit z českého prostředí Chartu 77.

Druhým tématem je minimalizace státu. „*Minimální stát předpokládá neorganické pojetí kolektivního života; udržitelnost minimálního státu přímo závisí na odmítnutí organického pojetí státu, podle něhož je stát výrazem nějaké kolektivní vůle sledující cíle vyšší, než jsou individuální.*“⁵⁹ Jak již bylo zmíněno výše, organický stát je takový, který v podstatě nepřipouští žádný konflikt mezi legalitou a legitimitou. Dalším odlišností od maximálního státu je, že v minimálním státě nejsou otázky náboženství a výchovy v jeho rukou. Stát je „*specifickou metodou k dosažení individuálních cílů.*“⁶⁰

Poslední téma je spjata s otázkou univerzálnosti, která spočívá v budování „civilizace rozumu“ na základě svědomí. Jedná se o požadavek přirozeného světa. Univerzálnost musí být srozumitelná každému člověku, a tím pádem nesmí odporovat subjektivní zkušenosti. „*Otázka lidských práv se tak stává součástí otázky po přirozeném světě, po nezrušitelných obsazích osobního vědomí, k nimž se musí vztahovat všechno to, co může mít lidský smysl; veškerá skutečnost je dána jako vrstva osobního vědomí.*“⁶¹

Disidentství tak Bělohradský vlastně spojuje s životem v přirozeném světě, který mu je východiskem z celého procesu eschatologie. Z banalizace, transformované dominující legality, která získala na síle díky objektivitě a techničnosti a proměnila tak i smýšlení člověka – odmítla jeho přirozený svět ve veřejném životě.

2.2 Přirozený svět jako politický problém

Předchozí kapitola osvětlila základní politická východiska Bělohradského, v jejichž souvislosti pak Bělohradský uvažuje o dalších aspektech politické filosofie, o společenství, člověku, kultuře a mnohých dalších. Dílo *Přirozený svět jako politický problém* pak na výchozí pozice Bělohradského navazuje. Ovlivnění autora Janem Patočkou je i zde patrné, a to hned v názvu díla. Nese totiž podobný název jako habilitační práce Jana Patočky, tedy *Přirozený svět jako filosofický problém* (1936).

---

⁵⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. *Krize eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982, s. 59.

⁵⁹ Tamtéž, s. 60.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž, s. 64.

Dílo Václava Bělohradského je sestaveno z několika esejí, které vznikly v letech 1977–1989. Texty se věnují obsáhlé problematice spjaté se sférou politiky. Stěžejní text, podle něhož je dílo pojmenováno, reaguje na jeden z dopisů Václava Havla. V tomto dopise Havel předkládá obraz moderního člověka, který si vše podmaňuje dle svých potřeb.⁶²

2.2.1 Pojetí člověka a kultury

Téma člověka je druhým klíčovým tématem filosofie Bělohradského. Když Bělohradský hovoří o člověku, velmi často se setkáváme s pojmem „skrupule“ či se spojením „člověk bez skrupulí“. Slovo skrupule má všeobecný význam pochyby, váhání či ohledu. V pojetí Bělohradského je ovšem význam transformován. Člověk bez skrupulí je podle autora takový člověk, který prosazuje nějakou zásadu bezohledně až dokonce. *„Člověk bez skrupulí je funkcionář, tedy člověk soustředěný na výkon své funkce. Odmýšlí od všeho, co by ho rozptylovalo v tomto soustředění, odmýšlí od svých citů, svědomí, minulosti, od sebe sama.“*⁶³ Mohlo by se říct, že se tedy jedná o osoby odmýšlející přirozený svět, o člověka, jenž je pohlcen objektivitou. O takovémto člověku uvažuje dvojím způsobem: buďto se jedná o člověka bezmezně oddaného ideálu, který je pro dosažení cíle schopný čehokoliv („člověk zásad“, později člověk orgiasmu), nebo se jedná o člověka oddaného sféře prostředků, který nechce být obětován a tyto cíle považuje za absurdní („člověk banality“).⁶⁴ Oba však redukují smysl na účel. Z tohoto uvažování vyplývá, že myslící člověk je takový, který se svých skrupulí nevzdá. *„Myslet dnes znamená položit radikálně otázku mezi lidské autonomie.“*⁶⁵

V tomto kontextu hovoří nejen o lidské etice, ale také o rozumu a jeho obnově vůbec. *„Člověk bez skrupulí potlačil v sobě ‚hlas rozumu‘, který poutá lidské jednání k něčemu úctyhodnému: je proto člověkem všeho schopným.“*⁶⁶ Rozum je tak v roli toho, co bychom rozhodně odmýšlet neměli.⁶⁷ Ovšem člověk není Bělohradským chápán jen negativně jako někdo, kdo se nechal ovládnout. Chápe ho spíše jako nedokonalou bytost,

---

⁶² BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 147.

⁶³ BĚLOHRADSKÝ, V. O člověku pozdní doby. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 13.

⁶⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Člověk bez skrupulí. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 129.

⁶⁵ Tamtéž, s. 134.

⁶⁶ Tamtéž, s. 130.

⁶⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. O člověku pozdní doby. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 15

ve které zápolí vášně a rozum. Skrupule jsou pak v roli svědomí, v roli toho hlasu, co nám napovídá, jak se správně rozhodnout. Jsou tím, co připomíná úctyhodné. Díky skrupulím (a neredukovatelnosti legitimacy a legality) může člověk kritizovat své instituce z hlediska hodnot a idejí. Skrupule jsou součástí přirozeného světa, tedy i nás. To je to, díky čemu je člověk svobodný. Také je důležité při přibližování pojmu skrupule mít na paměti historický kontext, tedy ke které generaci promlouvá.

Co je ale úctyhodné? „*Úcta je vztah člověka k tomu, co nemůže být manipulováno a využito, to, co nelze chytit do pasti tím, že víme, ,co to je‘. To, co je úctyhodné, není žádná věc, ale celek, který sám stojí v pozadí jako to, k čemu vše poukazují, ale co samo nikdy nevystupuje do oblasti naší moci.*“⁶⁸ Pojem úctyhodné můžeme pro lepší pochopení přirovnat k pojmu absolutní horizont, jež využíval Václav Havel. K absolutnímu horizontu se podle Havla vztahuje „*v dimenzích přirozeného světa každá odpovědnost.*“⁶⁹

Problém (post)moderního člověka je podle Havla ztráta odpovědnosti vůči světu, která pak následně vede ke ztrátě identity. Tuto svou myšlenku demonstruje na příkladu krávy, která se pro člověka stala strojem přijímacím potravu a vydávajícím mléko. Člověk si podmaňuje věci kolem sebe a hodnotí je jen z hlediska prospěšnosti člověku. „*Tím, že vzal člověk krávě poslední zbytek její dobytčí svébytnosti, připravil zároveň sebe sama o svou lidskou identitu a připodobnil se dobytku.*“⁷⁰

Bělohradský v úvahách o člověku reaguje na toto Havlovo stanovisko, které pojímá jako kritiku technické vlády. V rámci tohoto rozlišuje čtyři úskalí, jež ovládají kulturu a tudíž i jednání člověka. Prvním je, že díky vládě nad technikou došlo k úbytku úctyhodného. Druhým problémem je, že díky techničnosti došlo k „*absorbování smysluplnosti účelnosti*“.⁷¹ Jde v podstatě o nahrazení smyslu života cílem života. Dnes si člověk klade „vyšší cíle“, je schopný se za ně, za budoucnost a pokrok obětovat. Cíl života Bělohradský považuje za něco, co lze uskutečnit tím, že mu člověk podřídí své jednání a chování. Tím se však vzdá své identity, obětuje ji. Bělohradský zde vychází i z Patočky. Jan Patočka byl totiž zastáncem názoru, že smysl života nikdy nelze plně naplnit. Pokud má člověk cíl života, směřuje k účelnému. Problémem moderního člověka

---

⁶⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 148.

⁶⁹ HAVEL, V. Politika a svědomí. In: HAVEL, V. a J. ŠULC. *Eseje a jiné texty z let 1970–1989; Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999, s. 427.

⁷⁰ HAVEL, V. Dopis z vězení. Bory, Březen 1982. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 147.

⁷¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 148.

tak je i rozhodnutí plnit životní cíle a tedy směřovat k účelnému nežli se snažit o nedosažitelné plnění smyslu života a směřovat k úctyhodnému. Třetí problém souvisí s ubývajícím úctyhodným. To se podle Bělohradského projevuje již jen ve skrupulích, „v záchvěvech, které ničemu neslouží, ale přeci jen někdy donutí člověka, aby vystoupil proti samopohybu, aby prolomil tu strašnou lhostejnost k sobě, z níž samopohyb těží svou setrvačnou sílu.“⁷² Bělohradský sám přirovnává své skrupule k Havlově skryté sféře (životu v pravdě). Skrupule totiž nemají žádný cíl, jejich boj spočívá v tom, aby si člověk zachoval vlastní identitu a „skrupulózní jednání má dnes podobu v disidentství“.⁷³ Disidentské jednání totiž nepočítá s tím, že by se jim jejich oběť nějak vrátila. Slouží úctyhodnému.

Poslední problém, opět navazující na Havlovo smýšlení, tentokrát o absolutním horizontu, je problémem umělého jazyka a jeho přijímání. Při rozboru se opírá o Hannah Arendtovou, která ukázala, jaké následky má odstranění přirozeného jazyka a přijetí jazyka umělého, ve kterém je vše odpovědí. Již v předchozí kapitole jsme řekli, že umělý (technický, byrokratický) jazyk způsobil banalizaci, která měla fatální důsledky. Nepokládal otázky, ale jen odpovědi. Jazyk umělý je jazykem moci. Proto se můžou skrupule projevovat jen v přirozeném jazyce. Přirozený jazyk si totiž nejdříve klade otázku a poté na ni odpovídá. Otázka dává smysl odpovědi. V umělém jazyce takovýto vztah nenajdeme. Jedná se o jisté rozvinutí disidentského jazyka, který potřebuje přirozený jazyk, aby mohl ukázat veškeré bezúčelné oběti.⁷⁴

2.2.2 Politický problém je člověk

Václav Bělohradský hovoří o přirozeném světě jako o politickém problému. Je však důležité nejdříve vědět, co vlastně tento termín vůbec znamená. Většina definicí vnímá problém jako rozpor „mezi tím, jaké věci jsou, a jaké chceme, aby byly“,⁷⁵ což ale není jediná podmínka pro jeho existenci. Mezi další požadavky také patří obtížné překonání problému, jeho řešitelnost a aby byl natolik důležitý, „aby podněcoval úvahy o jeho řešení“.⁷⁶

---

⁷² BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 148.

⁷³ Tamtéž, s. 149.

⁷⁴ Tamtéž, s. 149-150.

⁷⁵ VESELÝ, A. *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha: Karolinum, 2009, s. 50.

⁷⁶ VESELÝ, A. *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha: Karolinum, 2009, s. 50.

Pro Bělohradského je politický problém „fakt, že ve společnosti existují zneprátené síly, které proti sobě bojují ve jménu absolutních hodnot. Toto nepřátelství vyplňuje celý prostor veřejného života a dusí všechny možné formy pospolitosti.“⁷⁷ Zneprátení proniká do ekonomiky, kultury, náboženství i vědy. Člověk nemá možnosti být nestranný, musí se k jedné či druhé absolutní hodnotě přiklonit. Takto vymezuje politický problém Bělohradský. Do opozice k politickému problému staví politické jednání, které znamená, že absolutní hodnoty jsou revitalizovány vůči něčemu třetímu, čímž vzniká sféra neutrality, odstup. Politika je s touto proměnou svázaná a umožňuje „prohlédnutí“ hodnot. Zároveň je politika „ve vztahu k pohybu smyslu, k tradici, k rozumu, protože toto přenesení konfliktu na půdu ‚odabsolutňující‘ zneprátené hodnoty je druhem rozumění, zkušenosti, poznání. [...] Tam, kde politická moc není v tomto vztahu ke zkušenosti, k pohybu smyslu, nemůže nikdy vzniknout legitimní společenský pořádek.“⁷⁸

Tento smiřovací proces, toto prohlédnutí se odehrává jak v teoretické, tak praktické rovině a má podle Bělohradského za následek i to, že politika je cynická. „V době vlády techniky se technika sama prosazuje jako terén, na němž se všechny hodnoty relativizují.“⁷⁹ Rostoucí role vědy a techniky měla za následek, že Sovětský svaz a komunismus byly popisovány jako systém, který se stejně jako demokracie ocitá pod vládou stejných „funkčních imperativů“. Daniel Bell⁸⁰ označil systémy, jež jsou pod vládou nových imperativů, jako post-industriální společnosti. Koncepti post-industriální společnosti rozpracoval u nás R. Richta, který se domníval, že ideální post-industriální společností je socialismus. Bělohradský představuje Bellovy znaky post-industriální společnosti (věda předchází technice) a upozorňuje, že právě Bell věnoval Richtovi celou kapitolu, „aby ukázal na nutný společenský pohyb všech systémů směrem k post-industriální společnosti, která přesahuje jak demokratický, tak kapitalistický systém, a stává se proto terénem, na němž jejich spor může být politicky řešen. Technika

---

⁷⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 152.

⁷⁸ Tamtéž, s. 150.

⁷⁹ Tamtéž, s. 151.

⁸⁰ Daniel Bell byl americkým sociologem působícím především ve dvacátém století (70. léta), který poukazoval na problematiku průmyslové společnosti, otevřel otázku ekologie, omezenosti zdrojů apod. Charakterizoval předindustriální společnost, což je společnost zaměřující se v hospodářství na primitivní sektor, využívající především lidskou sílu a mající za nejdůležitější sociální skupinu rodinu. Industriální společnost se orientuje na sekundární sektor, je prostoupena technikou a racionalizací. Postindustriální společnost je pak společností, která se obrací k člověku, vyznačuje se terciárním sektorem a masovou privatizací.

se tu prosazuje jako politické řešení všech ideologických konfliktů ve společnosti a mezi společnostmi.“⁸¹

Důležité tedy je, že technika je považována za činitele a sféra hodnot je zde vnímána jako ideologie ohrožující mír mezi Východem a Západem. „*Politika se v této technické době snaží sama vetřít do techniky, tváří se jako technika, vydává se za neutrální administraci, řízení, které nepodléhá ani etice, ani obyčejnému svědomí.*“⁸² Víra ve schopnosti techniky tak umožnila „planetární neutralizace ideologií“ a systém se stal neosobní půdou, kde je možné řešit všechny politické problémy. Tato teorie přepokládá pohyb moci, která se z rukou kapitalistů dostane do rukou organizací či z rukou ideologických elit do rukou elit kulturních. Jak ale upozorňuje Bělohradský, pokus o post-industriální společnost u nás selhal tzv. Pražským jarem a zvýraznila se role disidentů. Proto dále politický systém specifikuje tím, že se ptá: „*Co je tedy politickým problémem v epoše technické vlády?[...] Politickým problémem naší doby je smrtelný spor mezi člověkem orgiasmu a člověkem banality.*“⁸³

2.2.3 Paralelní polis

Pojetí člověka bylo již výše uvedeno. Ale kde tento spor řešit, když post-industriální společnost nefungovala? Bělohradský hovoří o paralelní polis, kterou v podstatě vytváří disidenti svým jednáním i jazykem. Disidenti, jak již bylo zmíněno, za svou oběť nic neočekávají. Čím více paralelní polis probouzí v lidech skrupule, tím více i sílí. „*V hlasu skrupulí se ale ozývá nelhostejnost, která je podstatou naší existence: tato nelhostejnost patří k přirozenému světu. Vztah člověka k tomu, co je dáno, co lze jen uctívat, co nelze manipulovat a podrobit cílům člověka, je také základem autenticity lidské existence: ničemu nelze porozumět bez pochopení vlastní konečnosti, tj. toho, že všechny cíle člověka mají svůj konec.*“⁸⁴ Porozumění konečnosti má za následek „vyšinutí“ (přesun) prostředků a cílů do neúčelnosti. V případě, že člověk toto vyšinutí přijme, následuje otřes, ze kterého vyrůstá smysl života. To se však těm, kteří k takovému pochopení nedošli, jeví jako šílenství. „*Jen toto vyšinutí do noci je podle Patočky půdou dějinného lidství: smysl je tu vždy znovu zproblematizován a vytvářen ze*

---

⁸¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 152.

⁸² BĚLOHRADSKÝ, V. O člověku pozdní doby. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 26.

⁸³ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 153.

⁸⁴ Tamtéž, s. 156.

*svobody člověka. Tento dějinný člověk, který jedná za svobody, vystupuje jako nositel předsudků a skrupulí tam, kde sverěpá cílevědomost vlády dne nepřipouští žádný ‚život v pravdě‘.*⁸⁵ Ve skrupulích se uchovává v podobě slabé ozvěny porozumění přirozenému světu. Disident je pak tím, kdo tento slabý hlas nechává rozeznět. Jedná se o politickou oběť, ovšem v jiném smyslu slova než v případě oběti člověka orgiasmu. Z disidentské oběti vzniká nová polis a nová solidarita.

Patočkův přirozený svět je sestaven ze tří zkušeností, ve kterých se projevují skrupule. První je zkušenost se společenstvím, vztah k druhé osobě. „*Žádné jednání není legitimní, je-li založeno na anulování přítomnosti druhých.*“⁸⁶ Toto je zdrojem skrupulí projevující se soucitem a empatií. Druhá zkušenost je svázaná s prací. V případě, že práce nenaplnuje svůj smysl a stává se jen každodenním rituálem, probouzí se v lidech skrupule. Třetí je pak nelhostejnost k sobě samotnému, díky které je člověk schopný sebeobětování. „*V řeči a činech, které tuto nelhostejnost v člověku probouzejí, se smysl orgiastického zasvěcení účelnosti a banálního zasvěcení prostředkům relativizuje.*“⁸⁷

Ačkoliv se tedy může technika jevit jako východisko pro řešení politických problémů, není jím. Klíčový je pro Bělohradského opět přirozený svět, ze kterého vychází disidentské jednání, disidentský jazyk a všechny ideje, které lze v rámci politického postoje považovat za úctyhodné. Tím je vytvářena paralelní polis. Za paralelní polis lze tedy považovat také svobodný trh pro Západ či akademickou půdu v Itálii během sedmdesátých let.⁸⁸

---

⁸⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Přirozený svět jako politický problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 156.

⁸⁶ Tamtéž, s. 156.

⁸⁷ Tamtéž, s. 157.

⁸⁸ Tamtéž, s. 22-23.

3 Zlatá devadesátá

3.1 Kapitalismus a občanské ctnosti

Václav Bělohradský v letech 1990–1991 navázal úzkou spoluprací s deníkem Mladá fronta DNES. Ta mu vyčlenila vlastní rubriku, v níž publikoval své úvahy v pravidelném intervalu jedenkrát týdně. Ve svých statích seznamoval čtenáře s demokratickou společností a jejími základními rysy, přičemž stále vycházel ze svých původních myšlenek, které ovšem přizpůsoboval aktuální proměně. Hlavními tématy tedy byly demokracie, liberalismus a ekonomie. Tyto pojmy vymezuje především v protikladu k totalitnímu režimu, konkrétně vůči komunismu, jehož konec pro Bělohradského znamenal také „*konec světa, v němž vládnou protiklady*“.⁸⁹ Články publikované Mladou frontou DNES roku 1992 vyšly jako samostatné dílo právě pod názvem *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Vzhledem k tomu, že se jedná o úvahy směřované k široké veřejnosti, jsou texty odlišné povahy – jsou jasně srozumitelné a nejdou do takové hloubky, jako tomu bylo v dílech předchozích. Jedná se spíše o nastínění problematiky, její definování a analýzu v obecném smyslu slova.

3.1.1 Vůči totalitarismu

Jak již bylo zmíněno, Bělohradský vymezuje demokratické pojmy vůči totalitnímu režimu, se kterým má zkušenost i český občan, tedy vůči komunismu. Považuji za důležité předložit interpretaci toho, jak pojem totalitarismu vnímá sám autor. Bělohradský hovoří o tom, že slovo totalitarismus se dostalo lidem do povědomí kolem roku 1926 kvůli volbám v Itálii. Jako první využívali toto slovo italští liberálové pro situaci, kdy fašisté volby vyhráli. Ti jej pak převzali a vytvořili z něj svůj politický program: „*totalitární politika chce sjednotit to, co liberalismus roztrhl, tedy jednotlivce, občanskou společnost, trh a stát.*“⁹⁰ Fašismus je podle Bělohradského totalitní proto, že čím větší moc má stát, tím svobodnější je jednotlivec, který k tomuto státu patří, a předpokladem svobody je podíl každého na státní moci. Dále pak totalitní forma může vzniknout ve státech či společnostech, kde předtím proběhl hluboký otřes válkou či ekonomickou krizí. Při další charakteristice totalitarismu Bělohradský vychází

---

⁸⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Přemítání o Havlově přemítání. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 123.

⁹⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Za „totáče“ aneb Co byl komunismus. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 109-110.

z klasických autorit politologie, Friedricha a Brzezinskiho, kteří společně vydali dílo *Totalitní diktatura a autokracie (1965)*, ve kterém předložili znaky každého totalitního režimu.

Prvním znakem je ideologie, jež prostupuje celou společností, vystupuje jako vědecký výklad lidských dějin a ohlašuje nástup nové doby, v níž budou všechny konflikty vyřešeny. Druhým znakem je existence jedné politické masové strany, která je ústřední politickou silou a chce překonat odcizení člověka, přičemž jednotu strany udržuje kult osobnosti. Za třetí přítomnost teroru, psychického či fyzického. Za čtvrté monopol strany na sdělovací a komunikační prostředky. Za páté centralizovaná ekonomika. Posledním rozhodujícím faktem je také síla národního státu. Když je slabý, je snadno nahraditelný stranou.⁹¹

Dále Bělohradský definuje tři příčiny, ze kterých totalitarismus vzniká: z víry v racionalitu, z přesvědčení, že demokracie nemůže přinést změnu, a z lyrismu, který se snažil motivovat občany ideologicky místo ekonomicky. Tyto prameny však považuje Bělohradský již za vyschlé, a proto nemá obavu, že by se režim mohl objevit znovu. Mnohem větší riziko spatřuje v „opatrovnickém státu“, který občany zbavuje starostí.⁹²

3.1.2 Pilíře demokracie

„Demokracie je lepší než jiné politické systémy ne proto, že uskutečňuje ‚ideu humanity‘, ale proto, že v ní žádná moc, žádná instituce a žádné dílo není výrazem nesmrtelných principů, ale jen zájmů, možností a vůle druhých lidí.“⁹³

Zhroucení totalitního komunistického režimu v Československu a 17. listopad dnes již neodmyslitelně patří k sobě. Den, který by se mohl zdát jako každý jiný, se proměnil v historickou událost, která vedla k pádu totality, svobodným volbám a v neposlední řadě k demokracii. Ovšem v tehdejší době měl málokterý občan jasnou představu o tom, co je to demokracie a jaké jsou její principy. Bělohradský se ujal role interpreta těchto pojmů, přičemž předložil své vlastní ideály. Nejlépe definoval jeho publikační činnost Bohumil Pečínka, když napsal: *„Snažil se zde promýšlet obecné principy v různých konkrétních kontextech demokratického života, protože v „liberální*

---

⁹¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Za „totáče“ aneb Co byl komunismus. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 110-111.

⁹² Tamtéž, s. 111.

⁹³ BĚLOHRADSKÝ, V. Postmoderní demokracie a čapkovský relativismus. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 122.

demokracii“ kvalita života závisí v první řadě na kvalitě obecných principů a všeobecné úctě k nim.“⁹⁴

Mezi základní pilíře demokracie podle Václava Bělohradského patří nezávislost tisku. Jedná se o stejnou nezávislost jako v případě soudnictví či školství. Je to oblast, do které by neměla zasahovat žádná politická strana, a naopak odpovědnost (nejen) morální by měl nést publicista, nikoliv žurnalistika jako taková. Hlavním úkolem nezávislého tisku je podle Bělohradského to, že „*neustále připomíná pravidla politické hry a chrání společnost před rozpadem do bojujících skupin tím, že předjímá diskuzi krizi pravidel hry*“.⁹⁵

Dalším aspektem je kolektivní rozhodování (hlasování), přičemž Bělohradský zdůrazňuje cennost času, což lze vnímat jako poukázání na omezenost lidského života. Ne každý je ochoten se věnovat politice na úkor času, který by mohl využít lépe. Zde Bělohradský konstatuje, že právě proto se politice nejvíce věnují lidé, již nemají tak bohatý a spokojený osobní život. Ovšem ti, dle mínění autora, neztotožňují ideály liberální společnosti.⁹⁶

Z krátkodobého hlediska ale takovému tvrzení odporuje samotný výsledek voleb z roku 1992, kdy byla účast 85,08 %. Až v následujících letech volební účast značně klesala.⁹⁷

Pro Bělohradského ale prolnutí politiky a hlasování „*znamená především to, že v demokratické společnosti je každé rozhodnutí podřízeno moci lidského hlasu, nic se tu neopírá o nějaké absolutno, před kterým by bylo třeba mlčet*.“⁹⁸ Ke kolektivnímu rozhodování je zároveň tedy potřebná rovnost mezi občany, kterou považuje za politický imperativ.⁹⁹ Bělohradský do demokratické vlády zařazuje i lidské vědomí, ze kterého je pak dále odvozena legalita zákonů. Zachovává tak svůj požadavek diarchie, který vznesl v *Krizi eschatologie neosobnosti*, a jeho obsah, jak uvidíme dále, nemění. Požadavek diarchie utvrzuje v jedné z dalších úvah, ve které upozorňuje na důležitost zákona a tím vlastně na napětí mezi legalitou a legitimitou. „*Legitimita je vědomí toho, že zákon je*

---

⁹⁴ PEČINKA, B. Václav Bělohradský: života bído, tady mě máš. *Czsk.net* [online]. 2008 [cit. 2018-03-03].

⁹⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Vládní noviny ne, režimní ano. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 18.

⁹⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Mnoho se mluví, málo se píše zákony. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 23.

⁹⁷ ČSÚ. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 5. – 6. 6. 1992. *Volby.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-03].

⁹⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Metafory a politika. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 42.

⁹⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Přechod ke kapitalismu jako kulturní problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 26.

vždy pokus o vyjádření vztahu k něčemu, co už nelze manipulovat a organizovat, ale jen uctívat. Bez tohoto vědomí legalita není než abstraktní mocí vyvlastňující občanskou společnost.“¹⁰⁰ Vidíme tedy, že diarchie je pro Bělohradského stále jedním z klíčových znaků demokracie.

Jako zastánce liberální demokracie upozorňuje na zákon zároveň proto, že v demokracii je důležité sebeurčení, které probíhá právě skrze zákon. Zákon je jeden z pólů diarchie a je to „formální záruka toho, co dnes označujeme pojmy lidská práva či obecné dobro.“¹⁰¹ Stejně jako role vědomí, tak role zákona je neodmyslitelná. Zákon ovšem musí mít důvěru, aby se dal považovat za demokratický. Důvěry podle Bělohradského může nabýt jen tam, kde „a) zákonů není příliš mnoho a za b) jsou formulovány jako zákazy, které říkají, co lidé dělat nesmějí, a ne to, co by lidé dělat měli.“¹⁰²

Přesto, že byl svržen komunistický režim a demokracie mohla vzkvétat, v očích Bělohradského byl proces demokratizace zaostalý právě v tvorbě zákonů. „Zákony jsou málo obecné, je jich příliš mnoho, jsou neprůhledné, nevznikají v parlamentu, ale ve složitých jednáních mezi politickými stranami a experty pod tlakem nejrůznějších zájmových skupin. V této vleklé krizi se pomalu formuje nová postmoderní společnost.“¹⁰³ To se například týká problematiky tzv. restitučních zákonů, které měly napravit křivdy způsobené komunistickým režimem. Přes tuto kritiku považuje zákon či ideu zákona za to, co nás chrání před neomezenou mocí, což je „ideálem liberální demokracie“.¹⁰⁴ Zákon by podle Bělohradského měl být především obecný a neměl by zohledňovat zvláštní situace a případy. Tím se vyhne jakékoliv diskriminaci. Dále musí „být formulován tak, aby bylo možné jednoznačně rozhodnout, kdo zákon přestoupil a kdo ne.“¹⁰⁵ Tím se zas zaručí jistota právní. Zákon by měl mít také zákonodárnou autoritu, která by měla být jen jedna a měla by být sama stanovena zákonem.¹⁰⁶ Takto tedy vnímá ideu zákona a jeho roli v demokracii.

Ovšem při definování demokracie neopomíná ani zdůraznit protivníky „rozumné“ demokracie. Jedná se o náboženský fundamentalismus, „který nepřipouští jiné než

---

¹⁰⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Solženicynova kritika totalitarismu. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 52.

¹⁰¹ KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon, 2004, s. 20.

¹⁰² BĚLOHRADSKÝ, V. O liberální demokracii. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 61.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 60.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 61.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 61.

doslovné čtení posvátného textu,“¹⁰⁷ nacionalismus a v neposlední řadě o experta, který je hrozbou největší, protože jeho „*názor se stává jedinou zárukou legitimacy zákonů.*“¹⁰⁸ Ale proč rozumné? Bělohradský totiž za rozumnou demokracii považuje jen takovou společnost, kde mírou rozumnosti není odbornost, ale schopnost přijmout cizí východisko, schopnost vidět svět očima druhých. „*Rozumná je taková společnost, v níž zkušenost každého člověka se může stát východiskem pro všechny ostatní. Demokracie je předpokladem rozumnosti a ne naopak.*“¹⁰⁹ V pozdější esejí Bělohradský definuje pokušení, se kterými se setkává česká politická kultura – jedná se o moralismus a „nepolitickou politiku“. Moralismem míní zákony, které jsou příkázáním pro mravní život. Nepolitickou politikou zas situaci, kdy klíčovou roli má například kultura či náboženství. Zmiňuje i fundamentalismus, tentokrát ne však náboženský. Ponechává mu jeho obecný význam, tzn. „*přesvědčení, že v dějinách se uskutečňuje nějaká sjednocující ‚idea‘, která se posléze každému člověku zjeví ve své pravdě, takže bude jen jedno lidstvo a jeden jazyk.*“¹¹⁰

Každopádně Bělohradský zachovává pojem liberální demokracie ve významu, který se s ní táhne již od Tocquevilla po Arona, tedy že jde o systém, který se snaží propojit rovnost a svobodu.¹¹¹ Stát má v liberalismu jen tři kompetence: „*musí za prvé bránit jednotlivce před vnějším a vnitřním tlakem, aby mohl jednat jen ze své vlastní vůle a vstupovat svobodně do vztahů s druhými na základě vzájemného prospěchu. Za druhé zajišťuje spravedlnost [...] a nutí jednotlivce respektovat závazky, které na sebe vzali. Za třetí podniká akce, které by jednotlivci nemohli podniknout, protože jsou příliš nákladné a nelze je uskutečnit se ziskem.*“¹¹² V případě, že stát tento rámec přesahuje, stává se vyvlastňující silou, kterou považuje za stejně ničivou jako komunismus.

3.1.3 (Ne!) Zásahy státu

Bělohradského liberální duch se tedy nese i problematikou státu, tedy spíše problematikou oblastí, do kterých by měl a neměl zasahovat stát. Mezi oblastí, kam stát

---

¹⁰⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Metafory a politika. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 42.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 43.

¹¹⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. O české politické kultuře. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 58.

¹¹¹ SARTORI, G. *Teoria demokracie*. Bratislava: Archa, 1987, s. 386.

¹¹² BĚLOHRADSKÝ, V. Co je to liberální demokracie. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 132.

nepatří, řadí především kulturu, společnost a tržní ekonomiku. Ekonomika a kultura jsou v pojetí Bělohradského velmi úzce provázané, stejně tak jako společnost a ekonomika. Bělohradský je totiž zastáncem tržní ekonomie, což vyplývá i z názvu jeho díla.¹¹³ Tržní ekonomiku považoval za „příležitost pro kulturu být jednou z oblastí svobodného soukromého podnikání, a tedy být bez pána.“¹¹⁴ Kulturní hodnoty zde nejsou stavěny mimo trh, jako je to ideálem v socialistické zřízení, ale naopak. Kritiku, že liberalismus je bez duchovních hodnot, protože chce odebrat například zákon „Kopecký-Nezval“,¹¹⁵ komentoval slovy: „Tato kritika liberální společnosti jako společnosti neduchovní je výrazem intelektuála po roli našeptávače, který mluvil do vznešeného ucha vladaře a ne k obyčejným lidem na trhu.“¹¹⁶

Duchovní hodnoty jsou pro Bělohradského přirozenou součástí lidského života. Proto také odmítá dotace. Navíc pokládá za správné, aby o jejich rozdělení rozhodovali intelektuálové, čímž by se vyhnulo svrchovanosti spotřebitele. „Největšími nepřáteli duchovních hodnot jsou odborníci na duchovní hodnoty, zabetonovaní v různých institutech a univerzitách, kde mezi sebou komunikují svým soukromým jazykem.“¹¹⁷ Tito odborníci jsou největšími nepřáteli právě proto, že jsou vystaveni neustálému pokušení vytvořit dohodu či koalici s politickou mocí. Je to z důvodu, že obyčejný člověk duchovní hodnoty nepřijímá a snaží se před nimi utéct. S tím ale intelektuálové nesouhlasí a snaží se bojovat proti „neduchovnosti mas“. „Politická moc se tak stane mocí ‚pastýřskou‘, která člověka povede, díky intelektuálovi-našeptávači, k ‚vyššímu‘, duchovnímu pojetí života. [...] Výraz ‚duchovní hodnota‘ odkazuje tedy na schopnost člověka říci ne ‚povrchu života‘ [...]. Liberální demokracie vytlačila z moci tento pastýřský moment. Vzniká měšťácká společnost, v níž nemá politická moc žádné jiné cíle, než je záruka práva každého občana dosahovat pod ochranou zákona cílů, které si sám zvolil.“¹¹⁸ Schopnost liberální demokracie zachovat sféry kultury a politiky oddělené můžeme zároveň považovat za jeden z argumentů, proč se má stát vydat liberální cestou.

---

¹¹³ V tržní ekonomice se ceny formují na základě nabídky a poptávky, souhlasit s cenou musí obě strany. Opakem tržní ekonomiky je plánovaná ekonomika. Dnes se ovšem nejčastěji setkáváme s tzv. smíšenou ekonomikou, která je částečně regulována.

¹¹⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Metafory a politika. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 44.

¹¹⁵ Jedná se o zákon, který autorovi garantuje úspěšnost (bez ohledu na prodeje), pokud autor zachovává politickou korektnost.

¹¹⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Metafory a politika. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 45.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 46.

¹¹⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Metafory a politika. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 45.

Stejně tak jako by stát neměl zasahovat do kultury, neměl by zasahovat ani do společnosti. Občané by se neměli spoléhat na stát ve všech aspektech života, neměli by se spoléhat na tzv. „sociální jistoty“. Ty jsou totiž zcela odlišné od jistot právních, které ovšem stát zaručit má. Úkolem demokratického právního státu je regulovat všechny vztahy mezi občany a státní mocí pomocí zákonů, které jsou univerzální. Univerzálnost zákonů je základem právní jistoty občanů, „protože zákony se netýkají jejich zvláštních cílů a životních okolností, ale určují, co je náplní jejich občanství a co musí platit pro každého občana.“¹¹⁹ Oblast „sociálních jistot“, na které některé politické strany či systémy apelují jako na sjednocující fakt pospolitosti, patří podle Bělohradského do oblasti ekonomie, konkrétně se jedná o obor pojišťovnictví. Tezi, že moderní stát ztratil svou pospolitost a proto musí zajišťovat sociální jistoty, považuje za mýtus. „Modernost vyznačuje to, že ve společnosti hraje rozhodující roli ne pospolitost přirozená, ale zvolená, v níž lidé jsou spojeni sdílenými ideály a zájmy. Sociální jistoty můžeme v moderní společnosti získat jen v rámci těchto zvolených pospolitostí a ne státní intervencí, která ostatně není než monopolním pojištěním občanů.“¹²⁰ Sociální jistoty nám tedy má zaručovat společnost, nikoliv stát. Jde o to, že občanství považuje Bělohradský za smlouvu, která zajišťuje všem občanům rovná práva. Stát zaručuje občanům jednat dle vlastního rozumu a svědomí a obsah občanství může být určen jako „svoboda od“: v liberálním smyslu je svoboda vždy svobodou od tlaku vnějších mocností, jako je minulost nebo vůle panovníka. Člověk ale musí být nejen „svobodný od útlaku“ ale také „svobodný k tomu dosahovat svých cílů“: tato „svoboda k“ se realizuje na trhu, kde občan jedná jako svobodný vlastník.¹²¹

Je zřejmé, že v Bělohradského pojetí je tržní ekonomika neodmyslitelná jak od kultury, tak od společnosti. Při osvětlování ekonomie odkazuje na klasickou osobnost moderní ekonomie, Adama Smitha, jehož teze často používá při argumentaci. Systémem, který proces tržní ekonomiky využívá, je kapitalismus. Bělohradský souhlasí s postojem Maxe Webera, který napsal dílo *Protestantská etika a duch kapitalismu*, a tedy s tím, že „Kapitalismus vznikl z ducha protestantské etiky.“¹²² Bělohradský považuje kapitalismus za přesvědčení, že cíle se mohou naplňovat pomocí píle a preciznosti, přičemž důkazem

---

¹¹⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Mýtus sociálního státu. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 54.

¹²⁰ Tamtéž, s. 55.

¹²¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Občanství, trh a sociální jistoty. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 83.

¹²² BĚLOHRADSKÝ, V. Přejít ke kapitalismu jako kulturní problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 26.

těchto dvou aspektů je zisk.¹²³ Podle Bělohradského „tržní ekonomika zaručuje každému občanovi právo být vlastníkem a uzavírat smlouvy s ostatními vlastníky,“¹²⁴ vnímá ji jako oblast, která zajišťuje spolupráci lidí, což je podle Bělohradského mnohem účinnější, než kdyby ji zajišťoval sám stát. Je nutné podotknout, že přesto, že kapitalismus považuje za ctnost samotnou, nevnímá ho jako konečné řešení všech skutečných lidských problémů. Skutečné lidské problémy podle Bělohradského nejsou řešitelné, ovšem neznamená to, že by lidská existence byla beze smyslu. Sám své stanovisko vysvětluje takto: „*To ale neznamená, že i s neřešitelnými problémy se nedá dobře žít na zemi. [...] Jediné, co opravdu znemožňuje život na zemi, je přesvědčení, že existuje nějaké konečné řešení lidských problémů.*“¹²⁵ Z Bělohradského pojetí tedy vyplývá, že kapitalismus a tržní ekonomiku považuje za prostředí, v němž se může člověk svobodně a rovně realizovat. Dává nám svobodu. Schopnost člověka jednat ekonomicky, podnikat či být „homo economicus“.¹²⁶ Vychází tak z teorie „neviditelné ruky“ Adama Smitha. Bělohradský stejně jako Smith zastává názor, že společnost funguje jako autoregulující systém, kde je rovnováha zaručena obecnými pravidly. Tato pravidla jsou pak respektována jedinci či skupinami jedinců, kteří na trhu samostatně jednají, a jsou také jediným aspektem, který je předem znám.¹²⁷

V souvislosti s tržní ekonomikou upozorňuje i na dva zásadní nedostatky, které kapitalismus má. Jedná se v první řadě o problematiku spojenou s ekologií, protože „[...] cenu má jen to, co je soukromým vlastnictvím. Vzduch nebo voda ale nepatří nikomu.“¹²⁸ Druhá kritika pak míří k hodnotě výrobků, která podle Bělohradského mínění stále více závisí na tom, jak je využívají lidé druzí.¹²⁹

3.1.4 Zelená výtka

Ekologický stav Česka po pádu komunismu se dá označit za velmi špatný. Dokonce se dá hovořit o ekologické krizi, která byla zapříčiněna právě tehdejšími

---

¹²³ BĚLOHRADSKÝ, V. Přejít ke kapitalismu jako kulturní problém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 27.

¹²⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Tolerance v planetární době. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 68.

¹²⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Dá se socialismus zahrát na housle? In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 92.

¹²⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Homo economicus a demokracie. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 104.

¹²⁷ Tamtéž, s. 104-105.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž.

režimem, ideologií a jeho hospodářským a politickým vývojem. Během této doby se silně rozšířilo strojírenství a těžký průmysl, který devastoval přírodu a životní prostředí.¹³⁰

Bělohradský patří mezi ty myslitele, kteří se rozhodli při budování „nového“ státu myslet i na tuto oblast. Jeho kritika ekologické nedostatečnosti kapitalismu je spíše kritikou ekologické lhostejnosti. Ekologická lhostejnost je podle Bělohradského „přirozeným vyústěním celé západní humanistické tradice, která pojímá smysl lidského života jako únik z existence závislé na nevyočitatelné přírodě, do existence opřené o vědecké předvídání a plánování.“¹³¹ Člověk tak dobrovolně přetrhal vazby s přírodou, která nenabízí jistoty budoucna, a opět se upnul spíše k vědě. Dle mého názoru je zřejmé, že tato kritika navazuje na jeho *Krizi eschatologie neosobnosti* a je jedním z dalších argumentů, proč by se člověk měl navrátit k přirozenému světu.

V ekologické oblasti kapitalismus jako druh liberalismu selhává, přestože právě liberální demokracie má být prostředkem k navrácení k přirozenosti. Jak ale ekologickou krizi řešit? Bělohradského odpověď je jasná: je zapotřebí vypořádat se s tradičním humanistickým pojetím smyslu, který je chápán jako neustálé budování lidštějšího světa. Svou lidskost pak člověk nabývá právě z faktu, že přestává být závislý na přírodě.

Kde však člověk vzal myšlenku neustálého budování lidštějšího světa a jak vlastně tato tradice vypadá? Podle Bělohradského se jedná o dlouhou tradici, která má své počátky v křesťanství, proto odkazuje na Kosmovu kroniku a Břetislavovo jednání, o kterém kronika vypovídá. Hovoří o vypálení lesů a hájů jako o způsobu odbožštění světa. S křesťanstvím se proměnilo chápání času – člověk se ocitá v lineárním neopakujícím se čase a směřuje k světu „jinému“. Proměnilo se i postavení přírody – ta je nyní chápána jako nástroj pro člověka, který ji může pochopit rozumem a ovládnout. A bůh je chápán jako ten, který je za vším viditelným, přesto je však nezobrazitelnou skutečností. Vypálení hájů je pak snahou Břetislava naučit „naše pohanské předky rozumět skutečnosti jako něčemu, co nevidíme tělesnými očima, ale jen duší.“¹³²

Otázkou ale pak zůstává, zdali jsme vůbec schopni oprostít se od této tendence. Zdali se zastavíme, nebo budeme pokračovat v neustálém budování technického světa, ve kterém je příroda podřízena člověku.¹³³ Zdali se dokážeme oprostít od lineárního pojetí

---

¹³⁰ MOLDAN, B. *Ekologie, demokracie, trh*. Praha: Informatium, 1992, s. 7–10.

¹³¹ BĚLOHRADSKÝ, V. *Ekologie: co je základní problém?*. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 107.

¹³² BĚLOHRADSKÝ, V. *Ekologie a postkřesťanské náboženství*. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 71–72.

¹³³ Tamtéž, s. 108–109.

času jako vývoje, pokroku či spásy, čímž bychom, podle Bělohradského, připustili i naši náhodnost v čase a světě, a navrátili se k opakujícím se cyklům. Bělohradský pro správné vyjádření toho, v jakém jsme tedy postavení vůči přírodě, vyzdvihuje známý sylogismus G. Batesona: „*Tráva umírá, člověk umírá, člověk je tráva.*“¹³⁴ Tím poukazuje na smrtelnost nejen přírody, ale i člověka. Smrtelnost je tedy pak tím, co nás spojuje s přírodou. Na tento fakt by neměl zapomínat žádný jedinec ani žádný politický systém.

Co je ale pro tuto práci obzvlášť důležité, je uvědomění si, že Bělohradský nejenže představuje ekologii jako součást politického systému, ale také to, že ji důmyslně zapracovává do své filosofie.

3.2 Mezi světy a mezisvěty

Kniha *Mezi světy a mezisvěty* vyšla v roce 1997, tedy ve druhé polovině 90. let. Obsahuje úvod, dvě eseje a několik rozhovorů s významnými osobnostmi české kultury. Podobně jako v předchozích dílech autora i v tomto věnuje Václav Bělohradský pozornost několika oblastem. Některá témata se nemění (demokracie, liberalismus, ekonomie a jiné) s některými se setkáváme poprvé (pravda, struktura jazyka, česká filosofie, český antisemitismus, nacionalismus a mnohé další, pro které však nyní není prostor). Ovšem nejedná se jen o výkřiky, které by nebyly hlouběji promyšlené. Bělohradský nová témata důmyslně zapracovává do svého konceptu a otevřeně se hlásí k postmodernismu, který se podobně jako ostatní témata snaží definovat a objasnit, jakou roli v něm má člověk a společnost.

3.2.1 Postmodernismus podle Bělohradského

Modernismus a postmodernismus jsou dva odlišné pojmy. První z nich byl definován osvíceneckými mysliteli během osmnáctého století, nejčastěji je jeho počátek kladen do období po třicetileté válce. Je charakterizován (jak už deklaroval Bělohradský v *Krizi eschatologie neosobnosti*) objektivismem, universalností a racionalismem. Osvícenství vycházelo z renesance, od které si vypůjčilo obrat k člověku. Filosofické základy čerpalo zas z Descarta, který předpokládal myslící „já“ a člověka označil za rozumný subjekt. V neposlední řadě přebralo osvícenství vědecké chápání světa, jak ho formuloval Isaac Newton, jenž představil svět jako souhrn zákonů, tedy jako stroj.

---

¹³⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Ekologie a postkřesťanské náboženství. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992, s. 109.

„Moderního člověka lze tedy charakterizovat jako Descartovu autonomní, rozumnou substanci ve styku s Newtonovým mechanickým světem.“¹³⁵

S postmodernismem je to však jiné. Postmodernismus je podle mého názoru jedním z nejkomplicovanějších pojmů současnosti a zdá se, že jeho transformace ještě neskončila. Pod tento pojem totiž lze zařadit architekturu, umění, literaturu, filosofii a mnohé další oblasti, které vznikaly přibližně od 30. let dvacátého století dodnes. Proto také při obecném objasnění termínu volím interpretaci Jeana-Francoise Lyotarda (1924–1998), který v dopise Thomasu E. Carrollovi nazvaném *Odpověď na otázku: Co je postmoderno?* Píše, že „postmoderno by bylo tedy třeba chápat ve smyslu paradoxu *futura exacta, toho, co je budoucí (post) a zároveň právě minulé (modo)*.“¹³⁶ Lyotard tedy nevnímal postmodernismus jako jasně historicky vymezené období. Vnímal ho jako termín, který v sobě zahrnuje podmínku kritiky a nedůvěry k metanarativním příběhům.¹³⁷

Podobné vnímání postmodernismu nalezneme i u Václava Bělohradského. Ani pro něj totiž není postmodernismus přesně časově vymezen a historicky ohraničen. V úvodu knihy *Mezi světy a mezisvěty* shrnuje postmodernismus do dvou imperativů a tří postulátů, které zní následovně:

První imperativ: „*Nesmíš se opřít o nic, co není smrtelné.*“¹³⁸ Tento imperativ má udržet postmoderního filozofa na straně smrtelnosti a odvrátit jej od kategorií, které jsou k lidskému životu lhostejné (např. první příčina, substance aj.).

Druhý imperativ: „*Vyvod' všechny důsledky z toho, že smysl není nic, co by bylo v tvých větech či činech, ale je to jen použití, které pro tvé věty a činy vynalezli lidé, kteří ti naslouchali.*“¹³⁹ Tedy že smysl není něčím, co by se nalézalo, ale něčím, co vynalezli lidé jako použití vět a činů.

První postulát: „*Každý popis světa je hodnocením světa.*“¹⁴⁰ Podle Bělohradského to znamená, že každý popis světa předepisuje i to, čím pro nás svět je nebo čím by pro nás být měl. Problémem ovšem je, že za dobrý popis nějaké situace přijímáme podmnožinu vět relativních na místo široké škály pravdivých vět. „*To, co je relativní, má*

---

¹³⁵ GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 12.

¹³⁶ LYOTARD, J-F. *O postmodernismu. Postmoderno vysvětlované dětem. Postmoderní situace*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 28.

¹³⁷ BLECHA, I. *Filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 196–197.

¹³⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Úvodem dva imperativy a tři postuláty. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 10.

¹³⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Úvodem dva imperativy a tři postuláty. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 10.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 11.

vždy sociální, historické a biologické kořeny: fakta, z nichž popis určité situace sestává, si vybíráme na základě hodnocení té situace. Každý popis světa je více či méně pevnou diskursivní koalicí, která se brání proti alternativním představám o tom, co by mělo být relativním popisem světa.¹⁴¹ Každý popis světa směřuje dle Bělohradského ke krizi relevance a diskursivní koalice se snaží tuto krizi jen oddálit. V souvislosti s tím definuje obraz otevřené společnosti. Za otevřenou společnost považuje takovou, ve které diskursivní koalice nemá takovou moc, „aby její systém relevance získal celospolečenskou hegemonii v popisování světa.“¹⁴²

Druhý postulát: „To, co nazýváme skutečnost, je vždy něco uprostřed mezi námi, co nás spojuje nebo rozděluje, je to ‚medium‘, nikdy něco před námi.“¹⁴³ Skutečnost tedy neleží před námi ale mezi námi. Mediálnost a zprostředkovanost skutečnosti vnímá Bělohradský jako znak „naší“ doby a zároveň jako jeden z největších filosofických problémů. To je také dáno tím, že nastal obrat k jazyku a slova vnímáme právě v jejich zprostředkovanosti, tedy jak píše Bělohradský „v závislosti na historickém kontextu, institucích, politické moci a určitém režimu řeči. Ti, kdo tuto jejich zprostředkovanost nechtějí vidět, proměňují ta slova v ideologická hesla.“¹⁴⁴

Ve třetím postulátu Bělohradský převrací Baconův výrok „vědění je moc“: „Ne vědění je moc, ale moc je vědění a každý pojem je mocenskou koalicí.“¹⁴⁵ Bělohradský tvrdí, že až když získáme moc nad lidmi, zvířaty, rostlinami či popřípadě nad věcmi, pak teprve získáváme vědění. Moc tedy produkuje vědění.

Tyto imperativy a postuláty podle Bělohradského charakterizují postmodernismus, či „dobu pozdní“. Dále upozorňuje, že klíčovým znakem postmodernismu není jen radikální pluralita a multikulturalismus (jak to nalezneme u většiny myslitelů) ale mnohem lépe jej charakterizuje i to, „že středem veřejného prostoru, včetně škol a médií, se stala otázka ‚proč si říkáme my, kde jsou kořeny toho, co považujeme za relevantní‘, a že odpovědi na tuto otázku jsou předpokladem úspěšné interkulturní komunikace.“¹⁴⁶ Postmodernismus podle Bělohradského přetrhává historické řetězce textů „řecko-křesťansko-osvícenského“ původu a učí evropské děti chápat hodnoty a náboženství jako sociální vztahy, tudíž jako odpověď na otázku „co je

---

¹⁴¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Úvodem dva imperativy a tři postuláty. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997 s. 11.

¹⁴² Tamtéž, s. 11.

¹⁴³ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 13.

pro nás skutečné?“¹⁴⁷ Tím postmodernismus odmítá byrokracii a neustálou vůli k pravdě. Zde si můžeme povšimnout, že Bělohradský svou teorii postmodernismu přizpůsobuje svému názoru, který představil již v *Krizi eschatologie*, tedy že byrokracie je jednou z příčin krize evropské civilizace.¹⁴⁸ Z politického hlediska je pak pro Bělohradského postmodernismus období, jež osvobozuje demokracii od historického vlivu (právě od zmíněných textů), období, kdy je legitimita a legalita v rovnováze.¹⁴⁹

Historické světy byly podle Bělohradského již rozváty elektronickým povětrím, čímž jsme se „my“, lidé, ocitli v „mezisvětích“. Odtud také název díla *Mezi světy a mezisvěty*. V těchto „mezisvětích“ jsou rozdělena ohniště a Bělohradský žádá pro každého místo u ohně. Každý může přisednout, poslouchat vyprávění druhých či sám vyprávět, přičemž toto vyprávění představuje filosofii. Každý má právo filosofovat. Tuto alegorii staví proti Platonské, kdy z ponuré jeskyně vyváděla lidi na světlo pravda, věda či poznání.¹⁵⁰

3.2.2 Verze světa, intelektuál a demokratická společnost

Na příkladu indiána Čerwuiše, který navštívil Evropu a své poznatky po návratu do rodného kmenu vyprávěl druhým, ukazuje Bělohradský, jak obtížné je interpretovat novou či jen jinou verzi světa skupině, která má vlastní verzi. Čerwuišeho kmen jeho výpovědím nerozumí, ač se o vysvětlení či přiblížení moderních technologiích snažil sebevíc. Bělohradský upozorňuje na to, že „*všechny naše výpovědi patří do kontextu nějaké verze světa: některé, třeba ‚duše je nesmrtelná‘, platí v různých kontextech – hinduismu, buddhismu, mýtech ostrova Bali, islámského a křesťanského náboženství; jiné, třeba $M \cdot V = P \cdot Q$,¹⁵¹ jen v kontextu makroekonomie.*“¹⁵² A každá verze světa má své hranice, kterými ovšem neprojde každý výrok, který se nám zlíbí. Výpovědi musí být totiž v souladu s výpověďmi, které jsou v dané verzi zakořeněny a mají tak „domovské právo“. A co je kontext? Podle Bělohradského kontext znamená „*kolektivně sdílené*

¹⁴⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 23.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 23.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 24.

¹⁵⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Úvodem dva imperativy a tři postuláty. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 13–14.

¹⁵¹ Jedná se o rovnici směny (také zvaná Fisherova transakční rovnice), kdy M je celkové množství peněz v oběhu, V je oběžná rychlost, P je cenová hladina a Q je množství směnované produkce. Bělohradský toto vztahuje jen k makroekonomii, je si vědom, že teorie v krátkodobém období je předmětem sporů, kdežto v dlouhodobém období byla již empiricky prokázána.

¹⁵² BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 18.

*fiktivní pojmy, kterých se musíme umět dovolávat, aby naše výpovědi byly vpuštěny do určité verze světa jako legitimní.*¹⁵³ Čerwuišimu se právě toto dovolání nepovedlo, a proto byl svým kmenem zavrhnut.

Bělohradský Čerwuišio proměňuje v obecný filosofický problém. Tvrdí, že v naší křesťanské tradici jsou Čerwuiši označováni jako „kacíři“, přičemž nejznámějším „kacířem“ byl Galileo Galilei se svým výrokiem, „země se točí“ či Charles Darwin se svým dílem *O původu druhů cestou přírodního výběru aneb zachování zvýhodněných odrůd v boji o život*. Zastává názor, že všechna náboženství, filosofie i část vědy jsou jen úsilím o negaci nahodilosti člověka a dnes pomalu, ale jistě ztrácejí svou hegemonii. Evropané se dnes ocitají ve víru mnoha verzí světa, které propojují či odcizují, a právě zde hrají velkou roli intelektuálové. Ti mají schopnost „*prosadit jako legitimní mezní výpovědi, tedy výpovědi, které riskují, že budou prohlášeny za příznak šílenství nebo důkaz zrady, protože odhalují historickou omezenost každého kontextu, a tím ohrožují veřejný status hegemonických verzí světa. Udržet mezní výpovědi ve veřejném prostoru a tak posouvat hranice různých verzí světa – to je nejvlastnější role intelektuála.*“¹⁵⁴

O roli intelektuála Bělohradský hovořil již dříve, ovšem bylo to spíše v negativním smyslu slova. Nyní se u Bělohradského interpretace intelektuála proměňuje. Rozlišuje mezi intelektuálem – funkcionářem, který prosazuje „*univerzální hegemonii jediného kontextu*“¹⁵⁵ a jehož příkladem je E. Husserl, a intelektuálem – Čerwuišem, který „*jej svými výpověďmi relativizuje, posouvá jeho hranice za protest svého kmene.*“¹⁵⁶ Všeobecně však definuje intelektuála jako někoho, kdo „*systematicky narušuje to, co se většině zdá evidentní, a využívá k tomu nejružnější prostředky.*“¹⁵⁷ Demokracii v postmodernismu pak Bělohradský vnímá jako pokus, při kterém jsou intelektuálové – Čerwuiši pod zákonnou ochranou státu. Hrozbou zde totiž je člověk, „*který nechce vidět hranice své verze světa.*“¹⁵⁸ Můžeme tedy intelektuála – funkcionáře přirovnat k předchozímu intelektuálovi – „našeptávači“.

Co se týče intelektuálů v českém prostředí, má k nim Bělohradský jasnou výtku. Podle jeho mínění se nedokážou adaptovat na demokratické prostředí a stále využívají

---

¹⁵³ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 18.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 25.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Co má smysl nelze uhlídat. Rozhovor s Markem Wollnerem. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 45.

¹⁵⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 25.

disidentských praktik. Bělohradský disidentské postoje sice považuje za správnou metodu „opozice“ (jak bylo ukázáno v kap. 2.1), ale jen v případě totalitní moci. V demokracii má intelektuál „vést naprosto sympatizující a pragmatický dialog – bez ohledu na to, je-li sociální demokrat nebo liberál, protože mezi těmito politickými postoji je velmi malý pragmatický rozdíl.“¹⁵⁹

Rolí intelektuála je tedy jistá „manipulace“ s hranicemi verzí světa. Jisté rozšiřování obzorů. Ale jak vypadá moderní a postmoderní verze světa? Bělohradský představuje celkem šest scénářů světa, které společně vytváří obraz moderní společnosti. První scénář má za základ člověka jako subjekt, jedná se tedy o období karteziánského obratu; druhý vychází z Galilea a jeho základem je příroda s matematickými principy; třetí scénář má základ ve společenské smlouvě; čtvrtý vnímá stát jako stroj; pátý scénář vychází z ekonomické teorie „laissez-faire“; a poslední scénář má za základ vědy o člověku, tedy „human sciences“, které vznikají podle Bělohradského „jako reakce na krizi všech historických tradic, vyvolanou pokrokem přírodních věd a průmyslovou revolucí.“¹⁶⁰ Tyto scénáře dohromady podle Bělohradského jsou tím, co spojuje moderní občanskou společnost a jednice v ní, tedy: „každý člověk se musí stát sebejistým subjektem, schopným číst si v knize přírody, ochotným respektovat jen ty zákony, k jejichž uznání ho zavazuje společenská smlouva, musí rozlišit mezi politikou a náboženstvím, usilovat o zisk, o zlepšení své ekonomické situace a rozumět si kriticky jako části historického společenství.“¹⁶¹ Bělohradského pojetí modernismu je také obsáhlejší a konkrétnější ve srovnání s představenou obecnou „definicí“ modernismu výše.

V případě postmoderní občanské společnosti je to odlišné. Odlišné je to i v případě české demokracie, a to díky naší zkušenosti s totalitním režimem. Podle Bělohradského nám disidentská obec připomněla hlavně rozdíl mezi ideologií a idejí. Ideje se nemohou stát politickým programem a také se liší tím, že zahrnují úctu k druhým a ke společnosti. Zahrnují jakési „přátelství v idejích“ a toto přátelství je, nebo alespoň by mělo být, základem společnosti.¹⁶² Bělohradský při definování společnosti také vychází Tocquevillova pohledu, tedy z předpokladu, že občanská společnost je založená

---

¹⁵⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Polopravdy. Rozhovor s Karlem Hvižďalou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 60.

¹⁶⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 28.

¹⁶¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 28-29.

¹⁶² BĚLOHRADSKÝ, V. Dialogy na hrádečku s Václavem Havlem. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 166–167.

na demokratické představitosti. Demokratická představitost „*nás staví na místo druhých, i když se jedná o cizince*“¹⁶³ a je spojena s vlivem literatury. Podle Tocquevillova i Bělohradského „[...] západní veřejné mínění vyznačuje nehlouběji to, že do něj neustále pronikají literární výpovědi, které podvracejí hegemonické verze světa, míchají žánry, relativizují kontexty a oslabují vládnoucí režim.“¹⁶⁴ Bělohradský je nyní přesvědčen, že si tato demokratická představitost vytvořila svou „postmoderní koiné“, svůj obecný jazyk, který je „*smíšenina masových ikon, antiautoritativních fetišů, místních jmen, průmyslových značek, designu, idiomů, návyků, zkomolených amerických slov, textů a obrazů mimo kontext*.“¹⁶⁵ Jedná se o pojmy, které jsou ve společnosti všeobecně známé, jako je například McDonald's či třeba život v harmonii s Gaiou. Bělohradský vnímá demokracii jako společnost lidí, kteří jsou formováni právě představitostí, jež je probouzena „anarchismem literárního díla“. Spojení těchto dvou aspektů je tím, co nás vytrhává z právě zmíněných řetězců textů „řecko-křesťansko-osvícenského“ původu.

Podle Bělohradského dnes není nic, co by nám bránilo v chápání a vnímání demokratické představitosti, která se nejlépe projevuje v literatuře. Mravní odpovědnost, jedna z kategorií, kterou nelze dle Bělohradského od postdemokracie odrhnout, není daná zákonem, ale „*vyplývá z toho, že všichni se tu často a nevyhnutelně ocitáme ve verzích světa, které byly přepsány z hlediska lidí nepatřících do kontextu našich příběhů*.“¹⁶⁶ Postmoderní demokracie se vyznačuje tedy tím, že verze světa, příběhy psané očima druhých, kde Evropané vypadají „jako kdyby je vyličil jejich nepřítel“, zachovává. Pokud je demokracie spojena s etickým relativismem, je to „zdravé jádro“ postmoderní doby.¹⁶⁷

Literární verze světa mohou mít mnoho podob, nemusí se vždy jednat jen o příběh. Může jít také o náboženské texty (bible), vědecké texty (Darwin, Newton), básně (Mácha) a jiné. Tyto verze pak soupeří mezi sebou a nejsilnější vyvracejí minulé, čímž vytvářejí novou hierarchii a posouvají hranice. Tento rys spolupráce demokratické představitosti a literárního anarchismu považuje Bělohradský za základní rys západního

---

¹⁶³ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 29.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 29-30.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 30.

¹⁶⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 30.

¹⁶⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Podvracet objektivní verze světa. Rozhovor s Bohumilem Pečinkou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 74.

společenství a nazývá ho „polylogičností“. Úcta k těmto textům je pak pro Bělohradského postmoderní ctností.¹⁶⁸

„Postmoderní společnost vyznačuje to, že společenství založené na demokratické představitivosti, na anarchistickém duchu literatury, získává větší veřejný status, než má společenství univerzálně platného zákona, vyvozeného z evidence prvních principů.“¹⁶⁹

3.2.3 Rozhovory: demokracie a ekologie

Problémem ekologie se Václav Bělohradský zabýval již dříve. Ekologie je dnes jedním z témat, které neodmyslitelně patří k politice a společnosti jako takové. Upozorňuje se na něj ve školách, v médiích, ekonomice i v politických kampaních. V díle *Kapitalismus a občanské ctnosti* Bělohradský upozorňoval na ekologickou lhostejnost společnosti. Jako řešení viděl oproštění se od tradice, ve které člověk vnímá přírodu jako nástroj pro něj. Nyní hovoří o potřebě pravidel, které je potřeba zavést do tržní ekonomiky, díky kterým „ceny budou zobrazovat náklady reálněji, než je zobrazují dnes.“¹⁷⁰ Ti, již nepodnikají, nemají vlastnické právo a tudíž žádný rozhodovací hlas. Ekologie pak takovými jedincům hlas dává a upozorňuje na diskriminaci, která je v ekonomickém systému, tedy že tržní ceny nás neinformují správně o skutečných nákladech, protože spousta lidí rozhodovací hlas nemá. „Vezměte si člověka, který vám jezdí autem pod okny: začoudil vám omítku, zvýšil pravděpodobnost, že zemřete na rakovinu plic. Tyto vaše náklady se ale do ceny auta nezapočítávají!“¹⁷¹

Ovšem proto, aby mohli všichni mít hlas v těchto náležitostech, by se musela pozměnit celá společnost a její fungování. Musely by se pozměnit státní instituce a také právní definice. Pravidla by byla přísně předepsána. Bělohradský by chtěl, aby lidé měli možnost prosazovat své nároky na prostředí, ve kterém žijí, chtěl by rozšířit práva. Zároveň si však uvědomuje, že by to bylo v rozporu se svobodou podnikání a odporovalo by to západní individualistické ideologii. Dalším rozporem, který by se objevil, by byla otázka toho, co je důležitější v případě střetu zájmů. Ochrana životního prostředí, nebo zaměstnanost lidí? Bělohradský si je vědom všech problémů, které by mohly nastat, přesto ale věří, že jednou se ekologické problémy vyřeší.¹⁷²

---

¹⁶⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Říkejme si Čerwuiši. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 33–34.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 35.

¹⁷⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Co má smysl nelze uhlídat. Rozhovor s Markem Wollnerem. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 47.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 48.

¹⁷² Tamtéž, s. 49–52.

3.2.4 Rozhovory: demokracie a náboženství

Další tématem, které je spjato s demokracií, je téma náboženství. Bělohradský se v díle vyjadřuje především k encyklice *Evangelia Vitae* (březen, 1995), kterou vnímá jako útok na demokracii. Ta totiž tvrdí, že některé zákony, ač byly přijaty demokratickými způsoby, nejsou legitimní, protože jsou v rozporu s „dogmaty katolické církve“. Konkrétně Bělohradský uvádí jako příklad otázky antikoncepce, potratů a eutanazie. Podle katolické církve mají totiž katoličtí lékaři morální povinnost odmítnout výkon interrupce či předepsat antikoncepci. To Bělohradský vnímá jako problém a jako výzvu „k občanské neposlušnosti“ a otevírá otázku, která si v dějinách lidstva vyžádala miliony obětí, otázku existence státu a církve, jejich soužití a tedy: „*Je víra v absolutno slučitelná s demokracií?*“¹⁷³ Relevantní odpovědi se ovšem od autora nedočkáme. To ale neznamená, že vlastní postoje nezaujímá a vnímá náboženství jako negativum. Podle mínění Bělohradského liberální hodnoty vychází z křesťanské tradice. Liberalismus hlásá hodnoty, které máme (svoboda rozhodování a slova, individualismus) a upozorňuje, že jsou oblasti, na které stát nárok nemá, protože je máme „přirozeně“. „*Důležité je, že naše práva a důstojnost nám nedal stát, ale (nějaký) bůh, a proto nad určitými aspekty našeho života žádná vláda nemá právo vládnout – to je vše.*“¹⁷⁴ Tímto vlastně liberalismus vychází z křesťanství, a nejen on – již dříve jsme mohli vidět, že křesťanství považuje Bělohradský za důležitý základ Evropy, když ho představil například v kap. 2.1. jako jeden z aspektů, díky kterému se v Evropě zachovává pojem legitimacy, nebo později vyzdvihl jeho důležitost při formování smýšlení Evropanů o čase či prostoru.

Ovšem oblastí, kterou považuje za nejvlastnější dědictví křesťanství, je podle Bělohradského jazyk evangelia. Ten má dle autora neuvěřitelnou schopnost relativizace, dokáže lámat verze světa, jak je to vidět v Bibli: „*Mrtvá litera Zákona káže ukamenovat nevěrníci, ale živé slovo Ježíšovo ten zákon relativizuje: ‚Kdo jsi sám bez viny, hod’ první kamenem [...] Nikdo? Pak ani já ne.‘ Je to velice postmoderní.*“¹⁷⁵ A podobně je na tom i demokracie. Bělohradský ji považuje za nejlepší možnou společnost ne kvůli zákonu, ale kvůli živosti, která v ní probíhá. V demokracii se setkáváme s příběhy, díky kterým můžeme prožít bolest druhých, dostat se do pozice druhých. Smysl tohoto „živého slova“

---

¹⁷³ BĚLOHRADSKÝ, V. Podvracet objektivní verze světa. Rozhovor s Bohumilem Pečinkou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 74.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 75.

¹⁷⁵ Tamtéž.

je nejvlastnějším dědictvím křesťanství, ze kterého postupně vzešel základ liberálních společností, svobodný veřejný prostor.

Demokratická společnost nám zaručuje možnost volby, neomezenou svobodu veřejného mínění, úctu k různorodosti, a přestože její kořeny jsou spjaté s křesťanstvím, neměli bychom tyto dva pojmy ztotožňovat. V demokracii nelze podle Bělohradského uvažovat v křesťanských pojmech jako je mučedník či hrdina. Pokud by se tak stalo, demokracie by byla ztracena a na její místo by nastoupila občanská válka.¹⁷⁶

3.2.5 Rozhovory: k ekonomii

Václav Bělohradský byl již v kap. 3.1 představen jako zastánce trhu a kapitalismu. I nyní hájí trh jako osvobozující, hovoří o jeho pojetí hlouběji a považuje ho za odpověď na otázku: „*Jak musí být uspořádána společnost, aby každý jednatel měl vždy k dispozici při svém jednání a rozhodování informace, zkušenosti, schopnosti všech ostatních?*“¹⁷⁷ Schopnosti svobody trhu dle Bělohradského přináší jednotlivci větší užitečnost než znalosti vládnoucí skupiny. Bělohradský přemítá o intelektuálech jako o těch, kteří by si přáli, aby společnost byla řízena jejich vědomostmi. Bělohradský tím myslí pravděpodobně ty, které jako intelektuály definoval dříve – funkcionáře. Od takovéto skupiny intelektuálů se ovšem sám distancuje a vymezuje se vůči ní. Bělohradský vnímá trh jako osvobozující díky své zkušenosti života v Janově, kde židům například nebylo odepřeno právo pohybu po městě, protože pracují. Trh chce prosperovat, ne poučovat. A v tom podle Bělohradského spočívá záruka svobody. Ovšem pro křesťanskou tradici je těžké přijmout fakt, že obecné blaho je „vedlejším“ produktem sobeckých záměrů. Každý sám za sebe rozhoduje, co je pro něj dobré, a některých cílů nelze dosáhnout jinak než spoluprací všech. Jako příklad Bělohradský uvádí obranu země, kterou nelze praktikovat jako soukromou akci. Podobně je tomu i v dalších oblastech. A právě takovouto spoluprací vzniká obecné blaho.

V liberalismu není stát pojat jako nástroj dobra a pravdy. V liberalismu má stát zajišťovat jen právní jistoty (viz kap. 3.1) a existují v něm hlavně zájmy a hlediska jednotlivců. Ani nyní od svého názoru Bělohradský neodstupuje. Je přesvědčen, že v liberalismu stát nemá vznešené cíle či zájmy, je jen „*souborem veřejných prostředků*“

---

¹⁷⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Podvracet objektivní verze světa. Rozhovor s Bohumilem Pečinkou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 84–85.

¹⁷⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. O holi a stínu. Rozhovor s Josefem Chuchmou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 143.

k dosažení těch soukromých cílů, kterých nelze výhodně dosáhnout soukromou akcí.“¹⁷⁸
Na tento názor narážíme v díle Bělohradského velmi často, čímž dává najevo nejen svůj liberální postoj, ale také postoj prokapitalistický. Takováto společnost, společnost liberální, však v našem českém prostředí podle Bělohradského nevznikne. Domnívá se, že *„liberalismus bude v Čechách velice menšinový postoj, odporující naší moralizující a pravdo-vítězící politické tradici.*“¹⁷⁹

---

¹⁷⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Dialogy na Hrádečku s Václavem Havlem. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 168.

¹⁷⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. O holi a stínu. Rozhovor s Josefem Chuchmou. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997, s. 147.

4 Bělohradský v novém tisíciletí

4.1 Společnost nevolnosti

Společnost nevolnosti je dílo, které vyšlo roku 2007. Jedná se převážně o přepracované úvahy, které původně vyšly v literární příloze Salon deníku Právo. Již u předchozího díla bylo těžké vymezit rámec témat, kterým se autor věnoval, nyní Bělohradský svůj zájem o různá témata ještě rozšiřuje a prohlubuje (globalizace, USA, NATO). Tato témata mají však u Bělohradského jedno společné, a to že o nich uvažuje stále v kontextu demokracie, společnosti a člověka.

4.1.1 Zdroje nevolnosti

Silná kritika (post)moderní doby. Takto by se dal vystihnout Bělohradského úvod do díla *Společnost nevolnosti*. Jak název knihy napovídá, autorovi je nevolno. Je mu nevolno z toho, kam a jak moderní společnost směřuje. Do této doby jsme viděli Bělohradského jako liberálního „prokapitalistu“, který hájí především svobodu a volný trh. Nyní ale přichází kritika právě dříve slibného kapitalismu.

Bělohradského nevolnosti způsobuje několik zdrojů. Hlavním zdrojem je „pozdní společnost“, která se podle Bělohradského v podstatném nemění, na rozdíl od jejího označování. V „pozdní společnosti“ se totiž vyznává „*fundamentalistické náboženství růstu Růstu*“, ¹⁸⁰ což je neustálá lidská snaha o růst (např. HDP, výdělků, zboží, zábavy) bez zohlednění veškerých aspektů (např. životní prostředí, vysoký věk pracujících aj.). Jakékoliv lidské potřeby jsou tak zredukovány na nutnost produkce, která musí jak jinak než růst. Přestože tento pojem je pro dílo *Společnost nevolnosti* klíčový, není jediným zdrojem nevolnosti.

Dalším ze zdrojů je dle Václava Bělohradského „*proliferace znaků, obrazů, formulí a promluv, jejímž důsledkem je, že prudce ubylo skutečnosti*,“ ¹⁸¹ dále neschopnost rozlišovat mezi *factum a fictum*, přijímání živočišné výroby a masného průmyslu za přirozenou věc, samotná budoucnost, která je součástí ekonomiky a mocenských struktur nebo role intelektuála, kterou kritizoval již dříve.

---

¹⁸⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Místo úvodu. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 9.

¹⁸¹ Tamtéž.

Posledním zdrojem nevolnosti je „expanze akademického škváru“, což je uzavírání děl „za zdmi univerzit“ a nepropouštění relevantních otázek do veřejného prostoru, který je „obsazen agresivním molochem bavičského průmyslu [...]. To, čemu říkáme ‚kultura‘, jsou pouhé cultural events, které mají své manažery, své sponzory, svá loga.“¹⁸² Díky tomuto vytlačování relevantních otázek přicházíme podle Bělohradského o své logos, které je tak regulováno pouze na loga.

4.1.2 Společnost růstu

Základním problémem, který Bělohradský nyní spatřuje ve společnosti, je ten, že se společnost „rozrůžnila do specializovaných subsystémů, z nichž každý chce být nezávislý v dosahování svých cílů.“¹⁸³ Bělohradskému jde o celek, který dle jeho mínění ztratil význam. Objektivní je nyní jen to, co přišlo z jednotlivých specializovaných sektorů (fyzika – atomy, genetika – geny), čímž jsme se odcizili světu společnému, přestali se ptát po smyslu celku a díky tomu ho nedokážeme sdílet. Do tohoto společného světa, jež se nachází až za našimi světy, lze podle autora vstoupit pomocí filosofie. Ta opět umožní, aby se společný svět stal světem sdíleným se vším kolem nás.¹⁸⁴ S odcizením společného světa, tedy celku, souvisí i smysl, který se ve společnosti čím dál více vytrácí a stává se cílem „euroamerické technické civilizace“. To v Bělohradského pojetí znamená, že smysl je převeden na cíl, a čím větší tento cíl je, tím většího kapitálu je zapotřebí. Společnost „růstu Růstu“ vytváří vlastně kapitalismus. Za velké cíle lze považovat budování komunistické Evropy či nacistické říše. Dnes, v jednadvacátém století, považuje Bělohradský za velký cíl, který je také předmětem hlavní kritiky, „americký zápas o mocenský monopol nad světem a vtahování všech historických světů do universální říše růstu Růstu“.¹⁸⁵

Autor se zde do jisté míry navrácí k teorii či spíše kritice, o které hovořil již v prvotních úvahách o člověku. Již dříve Bělohradský vycházel z Patočkova přesvědčení, že mít cíl života znamená směřovat k účelnému, kdežto mít smysl života směřuje k úctyhodnému (kap. 2.2). Tentokrát to již ale vztahuje na celou společnost, kterou označuje za společnost ekonomického růstu, kde platí, že „vše musí být přizpůsobeno

---

¹⁸² BĚLOHRADSKÝ, V. Místo úvodu. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 13.

¹⁸³ BĚLOHRADSKÝ, V. Filosofovat ve věku vlastních světů. Studentům humanitních oborů. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 23.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 23–24.

¹⁸⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Tyranie hodnot. Nemožné je jen silné slovo, které kolem sebe rozhazují malí lidé. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 213.

růstu kapitálu.“¹⁸⁶ Podle Bělohradského ale naděje ještě nezmizela. Díky existenci humanitních oborů (přestože i u nich upozorňuje na ovlivnění kapitálem) bude rozdíl smyslu a cíle připomínán, jelikož jsou to právě oni, kdo pečují o zachování textů, které takováto poselství nesou.

Dalším aspektem, kterým se společnost „růstu Růstu“ vyznačuje, je komunikační hojnost. I k tomuto tématu Bělohradský zaujímá kritický postoj a hovoří o ohrožení, které přináší. Dnes je dostupné velké množství informací ke všem tématům pro všechny jedince. Ovšem toto velké množství informací ve své podstatě mate a vytváří nesrozumitelné formule. Jde o to, že informace, které se dnes vyskytují, nejsou vždy pravdivé a je obtížné je zařadit do kontextu, neboť kontexty se podle autora vytvářejí velmi pomalu. Proto vznikají náhražkové kontexty, které Bělohradský označuje za „instantní“ a kam se přesouvají informace, ze kterých pak „my“ vyvozujeme fakta. Mezi takovéto „instantní“ kontexty řadí i slovo globalizace.¹⁸⁷ Slovo globalizace podle Bělohradského označuje *„prudký posun dělicí čáry mezi sférou politickou a předpolitickou. Všechno je dnes zpolitizováno: vzduch ve městech je dýchatelný jen díky politickým rozhodnutím omezující emise, technologicky asistované početí vyžaduje, aby pojem „matka“ byl vymezen parlamentem.“*¹⁸⁸ Dále říká, že slovo globalizace souvisí s postmoderností, přičemž postmoderní označuje dobu mezi „první a druhou“ moderností, tedy aktuální období, kdy se vytrácí smysl.¹⁸⁹

Globalizace byla podle autora vytržena ze starých kontextů a přiřazena k moderním „instantním“ kontextům: *„Tak imigrant z Afriky prodávající na římských ulicích ve službách různých mafii falšovaná trička Lacoste nebo kokain není už těkavou informací o bidě Třetího světa a propastném pokrytectví evropské dekolonizace, je vsazen do náhražkového kontextu ‚globalizace‘, jeho přítomnost na římské ulici se stane jedním z faktů potvrzujících, že se formuje planetární trh a multikulturní společnost.“*¹⁹⁰ Bělohradský chce globalizaci porozumět za účelem, aby se jí mohl (nejen jako autor, ale i jako čtenář) bránit. Proto také definuje pojmy s globalizací spojené, jako je např. externalita, hyperburžoazie, totální trh a další. Pomocí pojmů popisujících

---

¹⁸⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Filosofovat ve věku vlastních světů. Studentům humanitních oborů. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 24.

¹⁸⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Malý příruční slovník globalizace. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 193.

¹⁸⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Prozaické změny. Mezi první a druhou moderností. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 153.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 153–160.

¹⁹⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Malý příruční slovník globalizace. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 193.

globalizaci jako neudržitelny „extrémny vývoj“ pak pojmenovává problémy (10), které považuje uvnitř demokratických politických systémů za neřešitelné. Jedná se o:

1. *„Technologické prostředí extrémně zmnožuje sféry světa otevřené svobodné volbě jednotlivce.*
2. *Totální trh extrémně privileguje technicky realizova(tel)né a potlačuje otázky spjaté s bio-logo-sociální udržitelností technicky realizova(tel)ného.*
3. *Biologická, politická a sociální udržitelnost technicky realizovatelného vyžaduje politické dohody, v jejichž důsledku se extrémně politizuje svět života – včetně režimu reprodukce živých organismů.*
4. *V podmínkách totálního trhu specializované poznání vnáší do společnosti extrémní ‚bio-logo-sociální rizika‘ – připomeňme si nemoc šílených krav.*
5. *V podmínkách komunikační hojnosti extrémně narůstá schopnost všech skupin reprezentovat v globálním veřejném prostoru své zájmy a hlediska, a účinně tak delegitimizovat reprezentaci společnosti jako celku – náklady na její relegitimizaci jsou extrémní.*
6. *Sociální náklady nutné k racionální dohodě v podmínkách extrémní komplexnosti jsou extrémně vysoké.*
7. *Veřejné (nedo)statky mají apokalyptické důsledky – jako jsou ničivé povodně: kritické masy bojující proti nim se nutně extremizují.*
8. *Racionalita našeho rozhodování závisí stále více na sociálním kapitálu, jehož zdrojů je v postnárodních společnostech extrémní nedostatek.*
9. *Z racionálních rozhodnutí jednotlivců se rodí stále extrémnější formy kolektivní iracionality – zamořená velkoměsta, ohlupující masový turismus, klimatické změny.*
10. *Globalizace je řízena jinonárodní hyperburžoazií, která vede extremistickými prostředky, jako je vydírání a zastrasování volených vlád, utajování, masová propaganda a manipulace informací, boj za osvobození kapitalismu z řetězů, jimiž jej v minulých dvou stoletích spoutaly demokraticky zvolené vlády národních států.“¹⁹¹*

---

¹⁹¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Malý příruční slovník globalizace. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 201–202.

Těchto deset vět podle Bělohradského definuje proces extremizace, „*který ohrožuje civilizaci ekonomického růstu zevnitř.*“¹⁹² Přestože autor na tento aspekt velmi důrazně upozorňuje, řešení nenabízí.

Dalším problémem společnosti „růstu Růstu“ je podle Bělohradského její vnitřní rozpor. Největší rozpor, na který autor upozorňuje, má ve svém racionálním pojetí iracionality. „*Stále větší produktivita systému přináší stále rychlejší destrukci všech historických světů; svrchovaná politická moc je založena na hrozbě nukleárního holocaustu; myšlení a city nás všech jsou podřízeny mocenským strategiím velkých koncernů; bezmocnost většiny roste úměrně s obrovskou a nikdy předtím nevidanou mocí privilegované menšiny.*“¹⁹³ Pro přežití takovéto společnosti je zapotřebí účinných kontrolních mechanismů, které nás ale „*zbavují schopnosti pociťovat jako skandál rozumu i citu cíle systému a naši roli v něm,*“¹⁹⁴ a právě před nimi Bělohradský varuje. Takovýto systém vytlačuje hlas kultur, dokáže umlčovat „skrupule“, demokracii zahrnuje do existujících struktur, koalic, zájmových skupin a snaží se o „integraci do planetárních makrostruktur“ (NATO, EU). Což ale není řešením problémů, které podle Bělohradského vznikly zánikem bipolárního světa a jeho nahrazením.¹⁹⁵

Dále se společnost „růstu Růstu“ vyznačuje proměnou pojetí smrti ve společnosti. Dříve smrt zahrnovala určitou důstojnost a v případech velkého vyvraždování či úmrtí měla vlastní tvář (mor, papežské schizma), tvář vrahů s výrazy nenávisti a tvář obětí s výrazem děsu. Po roce 1914 se ale situace změnila a smrt se stala také něčím specializovaným s neutrálním výrazem expertů. Tyto experty na masovou smrt označuje Bělohradský jako techniky smrti, jejichž vláda započala právě po roce 1914. Po tomto roce se oběti počítají na milióny, existují masové popravy plynem, civilové jsou pod terorem, funguje mobilizace společnosti a neexistuje rozdíl mezi frontou a základnou.¹⁹⁶ Zde bych chtěla jen podotknout, že opět můžeme zpozorovat jistý návrat k prvotním úvahám, ve kterých Bělohradský kritizoval techniku a byrokracii „jakožto“ viníky válek a totality (kap. 2), mimo jiné sám znovu odkazuje na Patočkovy kacírské eseje, když uvažuje o tom, co dalšího přinesla válka. Jak bylo ukázáno, podle Bělohradského přinesla

---

¹⁹² BĚLOHRADSKÝ, V. Malý příruční slovník globalizace. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 202.

¹⁹³ BĚLOHRADSKÝ, V. Triumf struktur. Šťastné vědomí – víra, že ... systém poskytuje dobro (Herbert Marcuse). In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 62.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 62.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 63–69.

¹⁹⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Sekáč, který se nezakecal ... Dvacáté století jako válka. Jan Patočka. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 37–38.

nové pojetí smrti. Dalším přínosem byl průmyslový pokrok, který přispěl k vzniku společnosti „růstu Růstu“, avšak pravděpodobně nejdůležitější a nejlivnější byla právě zkušenost Evropy s dvěma světovými válkami. Tato zkušenost proměnila společnost, odbourala národní státy jakožto opatření, aby se historie nemohla opakovat, hrozba komunismu odezněla, ale podle Bělohradského jsme se jedné „války“ stále nezbavili. Té, *„která je společnou hlubinnou tendencí západní modernosti – nejrychlejší cestou k budování ,nového světa věčného míru a lidských práv‘.*“¹⁹⁷

4.1.3 „Válka“ se Západem

Modernost dala společnosti *„růst možností volby ve všech oblastech existence“*, ale *„jejich plné využití vyžaduje neustálou mobilizaci lidských mas, vyvolávání masové vůle k překročení všech mezí v procesu výroby a spotřeby, v budování nového uspořádání světa, v němž možnosti spotřebitelů a výrobců budou ,bezmezné‘.*“¹⁹⁸ To ale podle Bělohradského není správné a jsme tedy neustále mobilizováni k „růstu Růstu“. Jak a co nás tedy dnes mobilizuje? Podle Bělohradského nás mobilizují specializované sektory tím, že nabízejí produkty, které nepotřebujeme, čímž nás i motivují k *„přestavění vlastního světa, aby v něm bylo pro ně místo.*“¹⁹⁹ Světový systém je podle Bělohradského aktuálně pod nadvládou „imperialistických“ USA, čímž se staví do pozice nového totalitního režimu. Kapitalistický systém Západu nyní nevnímá jako možnosti svobody (viz kap. 3), ale jen jako další formu totality, přičemž odkazuje na výrok Ladislava Šerého, že mezi kapitalistou a bolševikem není rozdíl, či na Václava Havla, který hovořil o komunismu jako o vypuklém zrcadle, kde Západ vidí své směřování ve zvětšeném. Otevřeně autor hovoří o konci demokratického kapitalismu, který byl do poloviny devadesátých let „hnutím inspirovaným idejemi“ a stal se jen další stranickou a ekonomickou strukturou. Kapitalismus je tak podle Bělohradského dnes založen na ztotožňování obecných zájmů se zájmy ekonomickými, mocenskými, strategickými, finančními a hlavně průmyslovými.²⁰⁰

Západní demokratické společnosti a západní demokracie vůbec se tedy podle Bělohradského projevují jako budování mocenských a vojenských struktur, což více či

---

¹⁹⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Sekáč, který se nezakecal ... Dvacáté století jako válka. Jan Patočka. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 41.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 42.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 42.

²⁰⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. Triumf struktur. Šťastné vědomí – víra, že ... systém poskytuje dobro (Herbert Marcuse). In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 69.

méně vnímá jako „novou válku“. Dále Bělohradský nevnímá podstatný rozdíl mezi válkou a mírem: je přesvědčen, že mírová hesla si od válečných vypůjčují jednu zásadní věc, a tou je schopnost mobilizovat masy k zajištění blahobytu. Ven z dřívější války nás mohla dostat podle Bělohradského Patočkova „zkušenost z fronty“, která s sebou nesla i „otřes“, tedy odhalení klamných hesel, které člověk nepotřebuje, překonání strachu ze smrti a uvědomění si, že člověk na druhé straně není skutečný nepřítel. Skutečný nepřítel je ukryt v zázemí. Tímto uvědoměním vzniká „solidarita otřesených“, kteří se už nenechají mobilizovat. Bělohradský ale uvažuje, kdy by dnes mohla takováto fronta vzniknout, a dospívá k názoru, že novou frontou se stanou „extrémní události“, ve kterých se může znovu zformovat solidarita otřesených. Ovšem domnívá se, že média se ujala úkolu normalizovat všechno „extrémní“ a že provázanost západního politického a ekonomického systému je natolik silná, že bude zapotřebí poučit se z větších katastrof, jakou byla právě první světová válka. *„Imperiální kapitalismus USA nám vládne tím, že otřesné už nikým neotřásá, že je normalizováno. [...] Západní politický a ekonomický systém je extremistický ve své normalitě: válka proti přírodě a jiným životním formám je hlavním obsahem ‚mírových dní‘ obyvatel Západu.“*²⁰¹ Bělohradský tímto svým postojem reflektuje aktuální politickou scénu v globálním rozměru, přičemž nový totalitní režim se vyznačuje „bushismem“ (v návaznosti na prezidenta USA G. Bushe a jeho vyhlášení „globální války ve jménu západních hodnot“). „Bushismus“ je podle Bělohradského *„tvrdá slitina byznysu, kýče, pokrytectví a fundamentalismu, který není než neschopnost připustit pohled zvnějšku sama na sebe.“*²⁰² Bělohradský je nyní silným kritikem Západu, mocenského i ekonomického systému Západu, ale hlavně je kritikem společnosti, která sebou nechá manipulovat ve jménu průmyslového růstu.

4.1.4 Kritika i v zeleném

S kritikou západu, kapitalismu a společnosti „růstu Růstu“ je spjata i ekologická kritika a s oběma pak souvisí pojem globalizace. Pojem globalizace a problémy s ním související z pohledu především společenství byl již u Bělohradského stručně představen. Nyní se na globalizaci podíváme z pohledu ekologie.

---

²⁰¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Sekáč, který se nezakecal ... Dvacáté století jako válka. Jan Patočka. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 51.

²⁰² BĚLOHRADSKÝ, V. Tyranie hodnot. Nemožné je jen silné slovo, které kolem sebe rozhazují malí lidé. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 214.

Bělohradský za jádro globalizace považuje tzv. „planetarizaci“, což je převzetí odpovědnosti za Zemi obyvateli průmyslových států. Na tuto problematiku upozorňuje především ekologický aktivismus. Ten odhaluje negativní dopady technizace na přírodu, která se brání tím, že skomírá. Podle Bělohradského se musíme stát „správci Země“, čímž budeme platit daň za technický pokrok a zároveň udržíme Zemi tak, jak ji známe. Trh, jak Bělohradský upozorňoval již dříve, nedokáže zohlednit veškeré aspekty, protože jsou oblasti, které do svých nákladů nezahrnuje: „*Podnikatel využívá vodu v řece, ale do výrobních nákladů nezahrnuje výdaje vyvolané tím, že se druzí lidé museli přizpůsobit důsledkům jeho podnikání – třeba změnám kvality vody.*“²⁰³ Za strany, jež podporují, aby lidé neměli legální právo zabránit takovému podnikání, považuje Bělohradský především pravice. Je přesvědčen, že postoj „být na straně největší bezohlednosti“ je vlastní právě jim. Ovšem ani levice v tomto ohledu není řešením. Podle Bělohradského se levice snaží jen o větší míru spravedlnosti v rozložení „externalit“, tedy pozitivních a negativní dopadů.²⁰⁴

Nyní se ovšem debata o filosofii životního prostředí rychle vyvíjí, přehodnocují se hodnoty průmyslu ve prospěch biosolidarity. Tím se ale zároveň rozbíjí křesťanský antropocentrismus a otevírá se prostor pro jiná náboženství a vyznání (buddhismus, animismus, totemismus), směřuje se k omezení individuálních svobod a plíživě se vkrádá antihumanismus, který upozorňuje na škůdcovství člověka. Bělohradský nyní žádá po člověku a společnosti, aby přestala být antropocentrická, odstoupila od takového pojetí světa a tím i přispěla k lepší společnosti.²⁰⁵

4.1.5 Člověk (jako masa i jednotlivec)

Řekli jsme již, že jedním z klíčových témat Bělohradského je člověk. Bělohradský v díle *Mezi světy a mezisvěty* definuje moderní společnost a člověka na základě spojení několika scénářů od Descarta po „human sciences“. Postmoderní společnost je charakteristická demokratickou představitivostí spojenou s literaturou, která nás naučila vcítit se do druhých, vnímat věci očima druhých. Víme, že Bělohradský nyní kritizuje společnost za stírání rozdílů mezi cílem a smyslem. V rámci této kritiky se věnuje i člověku samotnému. V moderní společnosti byl středem člověk, samotné jeho vědomí,

---

²⁰³ BĚLOHRADSKÝ, V. Levice kontra pravice. Slyšet led růst. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 184.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 185.

²⁰⁵ BĚLOHRADSKÝ, V. Postmodernismus. Pokus o narativní definici pomocí McLuhanových tetrad. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 99-100.

keré si uvědomovalo samo sebe, což odstartoval Descartes svým výrokem „Cogito ergo sum“. Hlavní roli v příbězích měl subjekt, který se snažil hledat stále „účinnější prostředky k dosahování našich cílů (intenzifikace instrumentální racionality) archaizující cíle, kterým by měla sloužit.“²⁰⁶ Bělohradský hovoří o takovém jednání jako o varovném „toposu“, že vznešené lidské cíle se staly jen prostředkem pro technický růst, a my jsme na něj nezareagovali tak, jak by bylo zapotřebí. Hlavní hrdina byl tedy subjekt, který si čím dál více uvědomoval svou zaostalost, „nedostatek světla, nedostatečné užívání vlastního rozumu, nevzdělanost; rozuzlením té zápletky je proto boj o více světla, o osvícení, o něž musí lidstvo usilovat jako celek, aby dalo smysl svým dějinám. Vzniká nový literární žánr, moderní filosofie, který svými mocnými antropocentrickými metaforami kompenzuje to, jak nicotného vidí člověka vědy.“²⁰⁷ Díky uvědomění si nedostatků se člověk začal čím dál více emancipovat, ovládat svět a mít čím dál větší cíle (komunismus, globalizace...).

Postmoderní člověk podle Bělohradského už nepotřebuje být subjektem. Nepotřebuje dramaticky rozeznávat mezi jím a ostatními živými bytostmi. Nepotřebuje ani velké cíle a velké příběhy. Stačí mu být jen jednou z živých bytostí na planetě Zemi. Takovýto život člověka Bělohradský považuje za zcela nový a označuje ho jako „postfilosofický, postantropocentrický, posthumanistický a postdějinný“.

Dále Bělohradský uvažuje o člověku v dvojím pojetí. Člověk se totiž podle Bělohradského projevuje buď jako masa, nebo jako individuum. V prvním případě člověk veřejně manifestuje, a bez toho by se demokratická společnost neobešla. Ve druhém případě, člověk individuum, je něčím nepřírozeným. Důvěra v sebe sama, sebevědomí, začínat od sebe... tyto a mnohé další tendence nám podle Bělohradského dala výchova, jež započala nedůvěrou člověka v mýtus. Tento výsledek výchovy ale má jeden velmi důležitý dopad: člověk se nenechá jen tak přeprat mocenským aparátem podle jeho záměrů, odolává pokušení a příkazům či rozkazům, které jsou v rozporu s jeho svědomím.²⁰⁸

Bělohradský apeluje na důležitost obou dvou pojetí. V demokracii žádá úctu a respekt jak k masám, tak k jednotlivci. Pořád vnímá člověka jako svobodnou bytost, jež má svá práva. Avšak neopomíná naši nedokonalost, na kterou v díle nejednou upozorňuje

---

²⁰⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. Postmodernismus. Pokus o narativní definici pomocí McLuhanových tetrád. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 97.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 98.

²⁰⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Masy a livreje. Jako kapka, která vyhlubuje kámen ... Ferdinand Peroutka. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 223–231.

(nejen v rámci kritiky kapitalismu či ekologie). Přestože Bělohradský nyní důsledněji rozeznává mezi člověkem moderním a postmoderním, jeho pojetí se nemění.

4.1.6 Disident

I disident je „jen“ člověk se svými nedokonalostmi. Kapitalismus, který se v prvopočátcích tvářil jako východisko z evropské krize, neuspěl. Podle Bělohradského nebyl však jediným. Dalším, kdo svým způsobem selhali, byli právě disidenti. Po roce 1989 namísto hledání dalších možných způsobů, jak se z krize vymanit, přeběhli na „stranu systému“. Souhlas prezidenta Václava Havla s tím, že NATO či USA jednají ze zájmu vyššího mravního principu, přivádí Bělohradského k jedné otázce: *„Bylo toto fundamentalistické přesvědčení o nadřazenosti o kauze vítězů zakódováno v Chartě 77 od počátků?“*²⁰⁹ Jeho odpovědí je jednoznačné ne, přičemž se domnívá, že odkaz Charty 77 byl většinou opuštěn jako neužitečný. Ti, kdo přešli na stranu systému, přijali i jeho „řeč moci“, která potlačuje rozpory systému. „Řeč moci“ nedovoluje upozorňovat na problémy, které se v systému objevují, nedovoluje ani upozorňovat na negativní dopady systému.

Bělohradský rozeznává v Chartě 77 pět vrstev, respektive pět odkazů, které by měli být zachovány, otevírány a zodpovídány. Prvním je snaha o udržení dělby moci. Druhým snaha o širší pojetí demokracie, což Bělohradský označuje jako „boj o deliberativní demokracii“. Tato formule označuje demokracii, *„která usiluje o zasazení procesu rozhodování do co nejotevřenějšího veřejného prostoru“*²¹⁰ (tedy nerozlišování mezi odborníkem a neodborníkem, čím více názorů, tím lépe). Podle Bělohradského jsou rozhodnutí vyplývající z takovéto společnosti nejiracionálnější a nejefektivnější pro celou společnost. Třetí snahou je pokus o „život v pravdě“. Pro Bělohradského to znamená jedno: *„Nikdy nepředstírat, že jako luštitelé hádanek nebo pábitelé můžeme uniknout z kruté sounáležitosti s celkem, ten prosakuje vším; vědomí té souvislosti na lidi někdy padá náhle a krutě, nadpolitická vědeckost nebo ‚vůně sněženek‘ se prudce politizují.“*²¹¹ Čtvrtou snahou, která je podle Bělohradského potřebná, je snaha o kritický pohled na kapitalismus jako na bratra komunismu. Zde opět vychází z Patočky, který pojímal tyto dva systémy jako dvě podoby jedné racionální „nadcivilizace“. Jako poslední, pátý

---

²⁰⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. Opuštěná a inspirující. Charta 77 jako filosofický systém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 275.

²¹⁰ Tamtéž, s. 279.

²¹¹ Tamtéž, s. 281.

a nejdramatičtější odkaz, který je potřeba mít na paměti, je hledání alternativy k ekonomice „růstu Růstu“.²¹²

Tyto odkazy považuje Bělohradský za aktuální a společnost, a především bývalí disidenti by se od nich neměli odvracet. Ba naopak, zkoumat je, analyzovat a řešit. Otázkou ale zůstává, zdali Bělohradského kritika vůči disidentům, kteří přešli na stranu systému, není příliš jednotvárná. Jak jsme dříve viděli, Bělohradský disidenty a jakoukoliv paralelní polis považoval za žádoucí, přičemž by se dalo říci, že sám sebe považoval za disidenta. Ovšem v devadesátých letech byl tím, kdo systém liberálního kapitalismu oslavoval, vyzýval k němu českou společnost. Neměl by v takovém případě do kritiky disidentů, již se stali stranickými, zahrnout i sám sebe?

4.2 Bělohradský dnes – rozhovory, eseje, úvahy

4.2.1 Obrat k levici

V předchozí kapitole byl Bělohradský představen jako kritik kapitalismu, který ještě v devadesátých letech považoval za samotnou ctnost. Na otázku Karla Hvížd'aly, co k tomu Bělohradského vedlo, odpovídá: „*Globalizace mě donutila vzít liberalismus vážně, a to znamená vzít vážně třídní podmíněnost našich práv a svobod. [...] mezi kapitalismem a občanskými ctnostmi globalizace převala.*“²¹³ Bělohradský tedy kapitalismu jeho ctnosti neodpírá, ovšem dnes díky globalizaci převažují negativa. V devadesátých letech, kdy dílo *Kapitalismus a občanské ctnosti* vznikalo, byla globalizace neurčitým pojmem, jež se teprve formoval. Na tento aspekt nyní upozorňuje i Bělohradský, když tvrdí, že globalizace byla bezejmenným pojmem, který se teprve rýsoval, „*ale ne ve své současné zločinné podobě – zločinné ve smyslu nadvlády oligarchií, které nemusí hrát žádnou hru podle demokraticky dohodnutých pravidel, protože vždy mohou emigrovat tam, kde ještě pravidla nejsou, kde „politika ekonomiku ještě nedostihla“*“.²¹⁴ Nikdo neměl představu, do jaké podoby se zformuluje a jaké dopady bude mít. Bělohradský je přesvědčen, že v jeho životě se objevila nutnost si zvolit. Buď systém (u jehož zrodu byl a doufal v něj), nebo demokracii ve smyslu „demos“,

---

²¹² BĚLOHRADSKÝ, V. Opuštěná a inspirující. Charta 77 jako filosofický systém. In: BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007, s. 275–284.

²¹³ HVÍŽD'ALA, K. *Vzpouř II: rozhovory*. Praha: Galén, 2012, s. 124.

²¹⁴ Tamtéž.

„který ty principy musí tvořivě měnit v reakci na jejich rostoucí nespravedlnost a rozpornost.“²¹⁵ Bělohradský si zvolil možnost druhou.

Nyní za demokratický ideál pokládá „lib-lab“, což je střídání liberálních vlád vládami labouristickými (liberální demokracie za sociální demokracii). Podle Bělohradského se tak nejen budou střídat vládní programy, ale i typy spravedlnosti. Liberální spravedlnost přináší velké rozdíly mezi vítězi a poraženými, kdežto spravedlnost sociální zajišťuje rovnost, která velké rozdíly vyrovná. Ovšem zároveň si Bělohradský uvědomuje, že je to opravdu jen ideál, a neopomíná poukázat na příčiny, které nástupu „ideálu“ zabraňují. Jedná se například o neschopnost levice důsledně přejít od sociální kritiky ke kritice ekologické či „zatuhnutí“ sociální demokracie, která žije jen svou minulostí. Přesto je podporovatelem střídání vlád a tuto teorii, jak sám říká, nikdy neopustil.

Teorii lib-lab přirovnává Bělohradský ke kyvadlu, které je možné nalézt v každém jedinci. Jednou chceme druhým konkurovat, po druhé s nimi být v dohodě. Spatřuje zde analogii s biologickým střídáním. Ovšem problémem je podle Bělohradského to, že lidé přestali tomuto střídání v politice věřit, a proto se často snaží o extremizaci poloh kyvadla. Bělohradský se přiklání ke klasickému střídání, které vnímá také jako podmínku racionální politiky. Zároveň si ale myslí, že „je nutno ji radikálně prohloubit, a to směrem k zelené kritice systému.“²¹⁶

4.2.2 (Post)společnost

Nedůvěra společnosti k politice pramení především ze zkušenosti, které nabyta v posledních desetiletích. Společnosti se Bělohradský věnoval ve všech svých dílech, přičemž v posledním formoval její postmoderní podobu. Jednalo se o společnost „růstu Růstu“, jež je motivována jen ziskem, o společnost, která je specializovaná, globalizovaná, s komunikační hojností, s vnitřními rozpory a novým pojetím smrti. V roce 2012 vyšel sborník s názvem *Krise nebo konce kapitalismu?*, jehož editorem byl Jiří Pehe. Zde se Bělohradský stručně vyjadřuje mimo jiné ke společnosti a dává jí další přívzviska, jež ale neodporují těm starším. Pomocí čtyř „post“ poukazuje na vývoj společnosti a její problémy, jimiž bychom se měli zaobírat.

---

²¹⁵ HVÍŽDALA, K. *Vzpoury II: rozhovory*. Praha: Galén, 2012, s. 124.

²¹⁶ Tamtéž, s. 131.

V první řadě hovoří o společnosti „posthegemonické“, jež má za charakteristický znak „*neúčinnost protestů, které se nestávají masovým hnutím, i když je ve společnosti 99 % vyloučených proti 1 % privilegovaných.*“²¹⁷ Neúčinnost takovýchto protestů spočívá podle Bělohradského v hegemonii antipolitického individualismu, který zamezuje kritice systému. Specializovaná společnost je rozčleněna do mnoha fragmentů, které jsou nezávislé na jakémkoliv celku, jelikož mají neomezené možnosti. „*Ideologie antipolitického individualismu je euforizující jako droga, nad neomezenými možnostmi jímá jednotlivce závrať a globalizace je mytologizuje [...]. Toto opojení nad neomezenými možnostmi fragmentů je ideologickou nadstavbou posthegemonické společnosti: žádný protest proti celku tu není legitimní, každý fragment má právo být úspěšným fragmentem, žádný ale nemá právo prohlásit se za demos.*“²¹⁸ Bělohradský tímto upozorňuje společnost, aby nezapomněla na možnosti kritiky. Jen díky kritice systému se přeci zformovalo nejedno demokratické zřízení.

Dalším přízviskem, které Bělohradský společnosti dává, je „postsekulární“. Globalizace přinesla možnosti cestovat a žít v cizích zemích, to ale s sebou podle Bělohradského přineslo i rizika. Lidé se nyní cítí více ohroženi cizinci, což vede k růstu „*identitární paniky*“, která si vynucuje „*politiku obrany identity*“ a ta začíná dusit „*sekularizovaný liberální stát, rozvracet jeho osvobozující odstup od (nejen náboženských) tradic.*“²¹⁹ Boj o tradice mohou politické strany využít k mobilizaci mas (viz Svobodní v Rakousku, Zlatý úsvit v Řecku) a ohrozit demokratické strany, které si takovéto praktiky nemohou dovolit. Evropští lidé ovšem sami vůči takovýmto postojům zaujímají kritické stanovisko a nepřijímají je jako legitimní. Společnost ale k některým tradicím zaujala kritickou distanci a tím si z tradic vybrala jen ty, které obstály před rozumem, čímž podle Bělohradského vytvořila kulturu. Kultura je na rozdíl od tradice jen jedna. Tento kritický výběr probíhá ve veřejném prostoru, a proto by měl být veřejný prostor místem, kde se takovéto kritické distance formulují, ale jen pokud „*si zde všechny tradice mohou brát slovo, žádná jej ale nesmí okupovat. Postsekularizovaná společnost charakterizuje pokus o privilegování tradice na úkor kultury, z kultury ale není úniku, kritickou distanci můžeme jen ideologicky zapřít, nemůžeme ji zapomenout.*“²²⁰

---

²¹⁷ BĚLOHRADSKÝ, V. Odvrat od smyslu: o současné krizi. In: PEHE, J. *Krise nebo konec kapitalismu?* Praha: Prostor, 2012, s. 74.

²¹⁸ BĚLOHRADSKÝ, V. Odvrat od smyslu: o současné krizi. In: PEHE, J. *Krise nebo konec kapitalismu?* Praha: Prostor, 2012, s. 75-76.

²¹⁹ Tamtéž, s. 76.

²²⁰ Tamtéž, s. 78.

Bělohradský tak varuje společnost před přeceňováním tradic a boj proti nim nepovažuje za špatný.

Dalším „post“, na které Bělohradský upozorňuje, je „postdemokratická společnost“. Zde jde o proměnu politiky, která se z legitimní reprezentace všech stala bojem o veřejné lobbování za skupinové zájmy. „*Tyto politiky vychází z přesvědčení, že základem mezilidských vztahů, politických postojů a společenské angažovanosti je lobbování za své zájmy.*“²²¹ Takováto politika má dopady v mnoha oblastech. Hlavní znakem postdemokratické společnosti je podle Bělohradského totiž oligopolizace trhu práce, což má za následek vytváření společné cenové politiky, která vede k absenci třídní solidarity nebo například k oslabení odborů.

Pojem „postauratická“ zavádí jako poslední charakteristickou proměnu společnosti, přičemž má vyznačovat vstup člověka do éry technické reprodukovatelnosti, kvůli čemuž ale ztratil svou „posvátnou auru“. „*Reprodukce je více než originál, protože v sobě obsahuje porozumění originálu; i reprodukce člověka v sobě obsahuje porozumění genetické informaci, která nám dává moc nad originálem. Živé bytosti nebo sekvence lidského genomu mohou být patentovány a využívány v budoucnosti ke snížení nákladů člověka na výrobní prostředek nebo naopak k další emancipaci člověka od přírody.*“²²² Společnost by v tomto případě podle Bělohradského měla hledat možnost, jak legitimizovat právo jednotlivců na „*racionálně zdůvodněné odmítnutí nebo přijetí biotechnických manipulací s živými bytostmi*“.²²³

Dnes pojímá Bělohradský společnost jako velmi rozdělenou, přičemž si uvědomuje komplikovanost tohoto pojmu. Jak sám uvádí, společnost může být rozdělena třídně, nábožensky, ale také například strachem. Hovoří o krizi veřejného prostoru, ve kterém by se měly formovat veřejné zájmy, avšak takto to dnes nefunguje. Za důkaz selhávání tohoto prostoru pak považuje výsledky voleb, ve kterých jdou do popředí antisystémové strany.²²⁴ Společnost je dnes v jeho pojetí příliš komplexní a jednotlivé problémy není snadné zařadit do jednotlivých „typů“ jako je například chudoba či náboženství.²²⁵ Tak jako považuje člověka za bytost nedokonalou, smýšlí stejně v rámci společnosti. Vždyť společnost je jen seskupení lidí do většího celku. Bělohradský se vždy

---

²²¹ BĚLOHRADSKÝ, V. Odvrat od smyslu: o současné krizi. In: PEHE, J. *Krize nebo konec kapitalismu?* Praha: Prostor, 2012, s. 79.

²²² Tamtéž, s. 80-81.

²²³ Tamtéž, s. 83.

²²⁴ BĚLOHRADSKÝ, V. Společnost je dnes velmi komplexní a složité. *Ceskatelevize.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-03].

²²⁵ Tamtéž.

snaží o aktuální reflexi společnosti, která se stejně jako technika vyvíjí a přizpůsobuje okolí, snaží se poukázat na aktuální problémy, nalézt jejich příčiny a vyvozovat důsledky.

4.2.3 O společenství evropském

K dnešní společnosti již dnes patří neodmyslitelně Evropská unie (dále jen EU). I toto politické společenství Bělohradský reflektuje ve svých úvahách. Evropu jako takovou považuje za jistý identitární symbol, který byl narušen právě EU. EU se totiž namísto prohlubování solidarity a spříznění v Evropě zaměřila na rozšíření její působnosti, čímž způsobila, že „*lidé přestali cítit evropské sjednocování jako zabezpečující ukotvení národní identity.*“²²⁶ Jako příčinu úpadku EU „v očích Evropanů“ vidí Bělohradský dva syndromy, které neustále posilují, a tím proměňují její směr. Prvním syndromem je „syndrom silně podmíněné svrchovanosti“, který podle Bělohradského do EU vnesly postkomunistické státy. Bělohradský tím označuje to, „*že existence těchto národů ve vlastních svrchovaných státech byla ‚silně podmíněna‘ po první a druhé světové válce vůli vítězů hájit to uspořádání Evropy, které jejich vítězství přineslo.*“²²⁷ Podle Bělohradského Evropa doufala, že rozšiřování společenství EU obnoví vzájemnou důvěru mezi jednotlivými státy a tento syndrom odstraní. Nové státy, které se přidaly k EU (jako například Česká republika či Polsko) podporovaly některé kroky USA (Bělohradský jako příklad uvádí invazi do Iráku) za účelem, „*že nezůstaneme s Němci v Evropě sami.*“²²⁸ Státy staré (Německo, Francie) byly naopak proti takovému jednání USA, což mělo za následek „sankce“, například v podobě neservírování francouzského vína. Tímto byl podle Bělohradského „syndrom silně podmíněné svrchovanosti“ spojen se „*syndromem amerického mesianismu – s vůlí k unilateralismu [...] s vírou ve zjevné poslání USA být , lídrem světa*“²²⁹, kdy odpůrci musí být poraženi a odsouzeni. USA se totiž pasovala do role vítěze studené války a započala boj o udržení si této pozice, který se táhne do dnes.

Bělohradský je přesvědčen, že do roku 1989 sjednocování Evropy probíhalo jako vyvažování sil vůči USA, přičemž každý stát měl v tomto cíli důležitou roli a nikdo nebyl jen pomocníkem. Po tomto roce se však společenství rozpadlo na vítěze a poražené, o čemž Bělohradský píše: „*V takové imperiální politice by Evropa mohla být nanejvýš*

---

²²⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. O krizi EU: s impériem a proti impériu. *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-03-03].

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

*předpolím (studené či horké) války proti Rusku, eventuálně Číně, maskované jako boj za demokracii či lidská práva. Z původního ducha procesu sjednocování by v takové EU nic nezbylo a Evropané by se od ní definitivně odvrátili.*²³⁰ Bělohradského nelze označit za jednoznačného euroskeptika, ovšem jeho postoj je kritický především v tom smyslu, že se snaží upozornit na ideje, které EU opustila, a následky, které to přináší.

Opuštění ideje protiváhy není však jedinou oblastí, kterou se Bělohradský v rámci EU zabývá. Uvažuje o euru (evropské měně) jakožto o rozdělujícím aspektu Evropy, jelikož bylo zavedeno proti mínění většiny či ekonomickým zákonům.²³¹ Označuje ho za měnu strachu, tedy spíše jako to, co mělo rozptýlit strach z Německa, přičemž Německu pomohla na úkor jiných zemí EU. Hovoří o následcích eura v zemích severních i jižních.²³² O legitimitě EU, kterou podle jeho mínění ztrácí, nebo také o možnosti jejího zachování, přičemž *„EU může [...] přežít, jen když bude projektem ‚evropské společnosti‘, ne garantem ‚globální konkurenceschopnosti‘. Společnost se skládá z toho, co sdílíme, trh z toho, co si navzájem upíráme tím, že to vlastníme; pól společnosti musí nad trhem vždy převažovat, trh je dobrý sluha, ale velmi zlý pán.*²³³

Evropa a Evropská unie jsou pro Bělohradského velkým tématem, nad jehož jednotlivými částmi se dá polemizovat a zamýšlet se nad tím, co je špatné, co správné, kde byla udělána chyba a jak ji napravit. Bělohradskému se ale podle mého názoru daří reflektovat přesně ty oblasti, které jsou pro společnost nejrizikovější a nejzávažnější.

4.2.4 Širší a širší spektrum zájmů

Bělohradský, jak vidíme, neustále objevuje nová témata, jež souvisejí s politickou filosofií a společností vůbec. Vyjadřuje se k aktuálním tématům a ožehavým otázkám. Vyjadřuje se například v rámci české politiky ke krizi ČSSD, k nastupujícím hnutím v politice (například hnutí ANO), ke ztrátě důvěry občanů k stranám tradičním, dále k dopadům totality na evropské státy, k zahraniční politice především velkých států (Německo, Francie, USA, Rusko), jejich vzájemným vztahům a mnoha dalším tématům, která se na první pohled mohou zdát nepolitická. Jako příklad můžeme uvést literaturu, která podle Bělohradského formuje společnost a pojetí demokracie, nebo režim řeči, který

---

²³⁰ BĚLOHRADSKÝ, V. O krizi EU: s impériem a proti impériu. *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-03-03].

²³¹ BĚLOHRADSKÝ, V. EUreka! *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2015 [cit. 2018-03-03].

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

jednotlivé struktury (byrokracie) používají. I pojem „pravdy“ a „spravedlnosti“, o něž se přou filosofové po staletí, dokáže Bělohradský dát do kontextu politiky.

Bělohradského spektrum zájmu je opravdu velmi široké. K rozmanitosti oblastí, kterými se zabývá, přispělo nejen jeho studium politologie, sociologie a filosofie, ale také zkušenost z života v „cizí“ zemi, což ovlivnilo především jeho postoje ke kapitalismu. Bělohradský se často ujímá role filosofa, který definuje význam pojmů, poukazuje na problémy (nejen) ve společnosti a vybízí k řešení. Ovšem také se často u Bělohradského setkáváme s tím, že sám žádné řešení nepředkládá. Jen pomocí kritiky odhaluje příčiny a vyvozuje důsledky, jež jsou nebo by mohly být. Otázkou pak zůstává, jak se k tomu postavíme. Nemá být právě toto úlohou filosofa? Definovat problémy a veřejně na ně poukazovat, aby si jich společnost vůbec povšimla? Nebo má raději filosofie zůstat za „zdmi“ univerzit?

Bělohradský má v tomto ohledu jasno. Je přesvědčen, že filosofie patří do veřejného prostoru, a proto se jí také v mnoha ohledech snaží obhájit jako legitimní žánr společnosti, i když nemá odpovědi na všechny otázky. Osobně s tímto názorem souhlasím – domnívám se, že čím více bude upozorňováno na existující problémy, tím více budou reflektovány a tím se zvětší i pravděpodobnost nalezení jejich řešení.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představení Václava Bělohradského v kontextu politické filosofie především za pomoci interpretace jednotlivých děl a získání odpovědi na otázku, zdali je Václav Bělohradský ve své politické filosofii konzistentní. Nyní je možné říci, že Václav Bělohradský je myslitelem, jenž oblast filosofie, politiky, politologie, sociologie či ekonomie chápe jako vzájemně propojený diskurz. To umožňuje na jeho texty nahlížet z několika úhlů pohledu a zahrnovat do společenskovědních otázek i témata odlišná, jako je otázka pravdy či jazyka.

První kapitola představila Václava Bělohradského a nastínila historický kontext, jenž jeho smýšlení formoval. Druhá kapitola diplomové práce představila Bělohradského východiska, tj. že za základ evropské společnosti pokládá nezrušitelnou diarchii mezi legitimitou a legalitou, přičemž krize evropské společnosti pramení z pokusů za pomoci techniky redukovat legitimitu na soukromý názor a legalitu na čistou byrokracii. Viděli jsme, že Bělohradský na stranu legitimacy klade lidské vědomí a svědomí, kdežto na straně druhé se nachází státní instituce, technika a racionalita. A přestože počátky krize spatřoval již v 16. století, za nejničivější sílu diarchie, která je podle Bělohradského důsledkem neustálého objektivizování a zvědečťování, považuje totalitu. Ta se pokoušela tyto dva póly ztotožnit a tím i odstranit morální stránku. Pojmy jako je stát či zákon by pak byly zcela objektivní, racionální, neosobní, bez jakéhokoliv moralismu. Disidenty a paralelní polis staví do role obhájců diarchie, již připomínají základ evropské společnosti, snaží se o prosazení lidských práv a o návrat společnosti k přirozenému světu. Bělohradský tak přenáší Patočkův (a dalších předchůdců) pojem přirozeného světa do sféry politické a sociologické, což znamená, že žádá návrat člověka do světa, kde bude brán zřetel na lidské svědomí, člověk nebude své „skrupule“ potlačovat, dokáže rozlišovat mezi smyslem a cílem, bude si vážit úctyhodného, od něhož nebude požadovat „odměnu“, a bude zahrnovat mnohé další aspekty, jež byly zmíněny. Dále jsme viděli, že nejideálnějším systémem (i přes jistá rizika), který zachovává diarchii a umožňuje přirozený svět, je podle Bělohradského systém demokracie, především pak té liberální.

Tímto se Bělohradský vydal na cestu liberálního demokrata, kterou si hájil v devadesátých letech, po pádu totality. Ujal se role „vykladače“ pojmů, které vystupovaly do popředí a formovaly novou společnost. Tedy především pojem liberální demokracie představoval, jakou roli by měl v tomto systému stát zaujmout, jaké jistoty nabízet občanům a také jaká úskalí přináší. Tyto pojmy vymezoval Bělohradský vůči

totalitnímu systému a omezením, která přinášel. Byl přesvědčen o liberální demokracii, která zahrnuje kapitalismus, jako o nejlepší možné variantě. V kapitalismu viděl „jistou“ záruku svobody, která umožní uspokojení jedince a zároveň bude prospěšná celé společnosti. Duch liberalismu Bělohradský vnášel nejen do oblasti trhu, ale i do oblasti politiky státu, sociální politiky, ekonomické politiky i do ekologické politiky. V rámci ekologie si však uvědomoval rizika a důrazně na ně upozorňoval. Jako řešení předkládal variantu přijmout přírodu jako sobě rovnou, a ne jako nástroj člověka. Věnuje se i pojmu postmodernismus, který charakterizuje pomocí dvou imperativů a tří postulátů. Žádá, aby filosofie byla veřejně přístupným diskurzem, ke kterému může každý přispět vlastní verzí, kterou nás bude vytrhávat z hegemonních verzí světa. Postmoderní společnost spojuje s demokratickou představitostí a literaturou, definuje roli intelektuála jakožto osoby, která dokáže hýbat s hranicemi verzí světa. Liberalismus se nese oběma díly, které byly představeny.

V novém tisíciletí ale už Bělohradský takto přívětivý ke kapitalismu nebyl. To je způsobeno především globalizací, která s sebou přinesla úskalí jako je roztržité společnosti či její „preinformovanost“, rozpor společnosti, nové pojetí smrti. Tyto problémy, které se objevily s globalizací, mají podle Bělohradského ještě jednoho společného jmenovatele: tím je právě kapitalismus, který nás žene jen za další produkcí (ať už financí či zábavy), podmaňuje nás. Toto Bělohradský označuje jako „růst Růstu“, který se stal hlavním předmětem kritiky ve všech oblastech. Autor se snaží o zachycení negativních dopadů globalizace a kapitalismu na všechny oblasti společnosti a zachycuje, jak takováto „politika“ proměňuje společnost a vede k „nové válce“. Volá po potřebách zásahu státu, silnější ekologické kritice, po neantropocentrické společnosti a chce rovnost mezi lidmi i jinými živými bytostmi, s čímž by se podle Bělohradského měl postmoderní člověk spokojit. To ale neznamená, že by byl proti demokracii. Tu pořád vnímá jako nejlepší možné řešení politického uspořádání, které by mělo fungovat podle modelu „lib-lab“, tedy pravidelně by měla být liberální demokracie střídána demokracií sociální, což by do společnosti vnášelo „ideální“ rovnost. Bělohradský se stal silným kritikem západní politiky obecně, aktuálně připomíná původní ideje sjednocené Evropy a dostává se do pozice, kdy otázky především klade.

Pro Václava Bělohradského jsou stále aktuální otázky demokracie a liberalismu, přičemž zůstává zastáncem těchto zřízení. Ovšem již ne liberalismu ve smyslu volného trhu, ale ve smyslu svobodného veřejného prostoru, svobody slova, svobody volby a svobody sebedefinování v určité společnosti, ve které si s ostatními člověk dohodne

jistá „pravidla hry“. Jeho kritika, která je směřována globálnímu kapitalismu, je jen reakcí na vývoj společnosti a politické sféry, který byl reakcí právě na globální kapitalismus. Vždyť Bělohradský podobně jako v *Krizi eschatologie neosobnosti* kritizoval byrokracii, techniku, neosobnost, objektivitu a mnohé další zmíněné, kritizuje dnes právě globální kapitalismus, jež dokáže mobilizovat, manipulovat a odcizovat občany, jimž vládnou „specializované elity“. Stejně jako kritizoval komunismus, který umlčoval „skrupule“ a podmaňoval si člověka v příslibu celospolečenského blahobytu, kritizuje i globální kapitalismus za stejnou schopnost umlčování i mobilizace.

Domnívám se, že na otázku, zdali je Bělohradský ve své politické filosofii konzistentní, nemohu odpovědět jednoznačně ano či ne. Za ideální odpověď považuji, částečné ano a částečné ne. Změna smýšlení o politickém či ekonomickém liberalismu a kapitalismu (především západním) je podle mého názoru způsobená především tím, že kapitalismus za pomoci globalizace nabyl podobné podoby jako moderna v dvacátém století. Tohoto si Bělohradský všimá a kritizuje společnost „růstu Růstu“ na podobných principech, jako kritizoval modernu. Z toho také pramení jeho ekologická kritika, která je důsledkem jednání společnosti a Bělohradský svůj liberální postoj jen rozšiřuje ze společnosti na vše živé. Zároveň si ale Václav Bělohradský, jako mnozí myslitelé, prošel určitým názorovým vývojem. Avšak nedomnívám se, že jeho přechod od čistého liberalismu ke střídání vlád, je něčím co by mělo být společností či jedinci vnímáno negativně. Podle mého názoru musí být filosof svým způsobem flexibilní, aby se sám dokázal přizpůsobovat společenským změnám a reagovat na ně.

Seznam použité literatury

BAKEŠOVÁ, A. *Filosofický slovník* [s použitím podkladů všeobecné encyklopedie Universum sestavila Alena Bakešová]. Praha: Knižní klub, Universum, 2009. ISBN 978-80-242-2582-1.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Krise eschatologie neosobnosti*. Londýn: Rozmluvy, 1982. ISBN 0-946352-00-3.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Přirozený svět jako politický problém*. Praha: Československý spisovatel, 1991. ISBN 80-202-0279-X.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. bez ISBN (22-041-92).

BĚLOHRADSKÝ, V. *Mezi světy a mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997. ISBN 80-7220-004-6.

BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-80-9.

BLECHA, I. *Filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-069-5.

GRENZ, S. J. *Úvod do postmodernismu*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-74-0.

HAVEL, V. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990. 2. svazek edice Archa. Bez ISBN.

HAVEL, V. Politika a svědomí. In: HAVEL, V. a J. ŠULC. *Eseje a jiné texty z let 1970–1989; Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999. ISBN 80-7215-090-1.

HVÍŽĎALA, K. *Vzpoury II: rozhovory*. Praha: Galén, 2012. ISBN 978-80-7262-896-4.

HÝBLER, M. Disidentní myšlení. In: *Hostina*. Toronto: Filosofický sborník, 1989.

PREČAN, V. *CHARTA 77 1977–1989 (Od morální k demokratické revoluci, Dokumentace)*. Bratislava: Čs. Středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a ARCHA, 1990. Bez ISBN.

KOHÁK, E. Průvodce po demokracii. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-85850-23-0.

KOHÁK, E. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha: Slon, 2004. ISBN 80-86429-35-0.

LYOTARD, J-F. *O postmodernismu. Postmoderno vysvětlované dětem. Postmoderní situace*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. ISBN 80-7007-047-1.

MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-036-3.

MOLDAN, B. *Ekologie, demokracie, trh*. Praha: Informatium, 1992. ISBN 80-85368-19-6.

SARTORI, G. *Teoria demokracie*. Bratislava: Archa, 1987. ISBN 80-7115-049-5.

SKINNER, Q. *Machiavelli*. Praha: Odeon argo, 1995. ISBN 80-85794-61-6.

STULÍK, O. *Dějiny evropských politických teorií*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016. ISBN 978-80-261-0683-8.

PATOČKA, J. *Přirozený svět jako filosofický problém*. Praha: 1992. ISBN 80-202-0365-6.

PATOČKA, J. Je technická civilizace úpadková, a proč?. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin; Péče o duši III*.

PATOČKA, J. Evropa a evropské dědictví do konce 19. století. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin; Péče o duši III*.

PEHE, J. (ed.). *Krize, nebo konec kapitalismu?*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2012. ISBN 978-80-7260-267-4.

PETRUSEK, M. *České sociální vědy v exilu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. ISBN 978-80-7419-064-3.

PETŘÍČEK, M. *Úvod do současné filosofie*. Praha: Hermann a synové, 1997. Bez ISBN.

VESELÝ, A. *Vymezení a strukturace problému ve veřejné politice*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1714-5.

WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth, 2009. ISBN 978-80-7298-389-6.

Internetové zdroje

BĚLOHRADSKÝ, V. Disidenti – pokus o definici. *Novinky.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/salon/340838-vaclav-belohradsky-disidenti-pokus-o-definici.html>

BĚLOHRADSKÝ, V. EUureka! *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2015 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/eureka/>

BĚLOHRADSKÝ, V. *Evropa není frankfurtský párek*. *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2015 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/evropa-neni-frankfurtsky-parek/>

BĚLOHRADSKÝ, V. O krizi EU: s impériem a proti impériu. *Vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz* [online]. 2014 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/o-krizi-eu-s-imperiem-a-proti-imperiu/>

BĚLOHRADSKÝ, V. Společnost je dnes velmi komplexní a složitá. *Ceskatelevize.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/2368606-v-otazkach-vaclava-moravce-debatovali-filozof-vaclav-belohradsky-a-politolog-lukas-macek>

ČSÚ. Volby do Sněmovny národů Federálního shromáždění konané ve dnech 5. – 6. 6. 1992. *Volby.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/sn1992/u4>

PEČINKA, B. Václav Bělohradský: života bído, tady mě máš. *Czsk.net* [online]. 2008 [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/belohradsky.html>

Resumé

Tato diplomová práce představuje českého filosofa Václava Bělohradského z pohledu politické filosofie. Interpretuje jednotlivá díla, ve kterých se Bělohradský zaobírá tématy společnosti, člověka, kultury, státu, demokracie, liberalismu a mnohými dalšími oblastmi spojenými s politickou sférou. První část představuje Bělohradského životopis. Druhá část vychází z děl *Krise eschatologie neosobnosti* a *Přirozený svět jako politický problém*, na kterých představuje počátky Bělohradského politické myšlení, a tedy i jeho východiska. Třetí část čerpá především z děl *Kapitalismus a občanské ctnosti* a *Mezi světy a mezisvěty*, na základě kterých reflektuje Bělohradského postoje k společenské a politické problematice v devadesátých letech. Poslední část zachycuje změnu smýšlení Bělohradského patrnou v díle *Společnost nevolnosti* a zároveň pojednává o jeho aktuálních postojích. Cílem této diplomové práce je získat odpověď na otázku, zdali je Bělohradský ve své politické filosofii konzistentní.

Resumé

This diploma thesis introduces Czech philosopher Václav Bělohradský from the point of view of political philosophy. It interprets individual items of his work in which Bělohradský deals with such topics as society, man, culture, state, democracy, liberalism and many others connected with a political sphere. The first part introduces Bělohradský's biography. The second part is based on his books *Krise eschatologie neosobnosti* and *Přirozený svět jako politický problém*, in which the beginning of Bělohradský's political thinking is showed and thus his resources. The third part is based mainly on *Kapitalismus a občanské ctnosti* and *Mezi světy a mezisvěty*, where Bělohradský's attitudes towards social and political issues in 90s are reflected. The last part presents a change in Bělohradský's thinking, which is noticeable in his book of essays *Společnost nevolnosti* and simultaneously it deals with his present attitudes. The aim of this diploma thesis is to find an answer for a question whether Bělohradský is consistent in his political philosophy.